

Edward Rymar

## RYCERSTWO NOWEJ MARCHII W CZASACH MARGRABIEGO JANA KOSTRZYŃSKIEGO

Zmarły 11 lipca 1535 r. elektor brandenburski Joachim I testamentem podzielił Marchię Brandenburską. Starszy syn Joachim II Hektor otrzymał elektorat wraz z Brandenburgią, młodszy Jan (Hans) Nową Marchię wraz z ziemiami torzymską (Sternberg) i chociebuską (Cottbus) oraz dochodami z trzymanyh przez Brandenburgię tytułem zastawu śląskich ziem krośnieńskiej, sulechowskiej i lubskiej (Sommerfeld).

Jan, urodzony 3 sierpnia 1513 roku, należy do wybitniejszych postaci rodu Hohenzollernów. Został starannie wykształcony. Obdarzono go przydomkami Oczy Niemiec, Mądry (*Sapiens*) i Surowy czy Srogi (*Severus*), bo prawo stosował z żelazną surowością i bezwzględnością. Jego długiemu panowaniu (1535 – 13 I 1571) poświęcono już wiele rozpraw<sup>1</sup>. Nas tu interesować będą jego relacje z rodami rycerskimi Nowej Marchii, przede wszyst-

<sup>1</sup>*Vitae duorum potentissimorum Principum Ioachimi II electoris et Joannis Merchionis Brandeb...* Frankfurt 1592; W. G. Wegener, *Lebensgeschichte des Markgrafen Johannes von Brandenburg, Landesfürsten in der Neumark zu Küstrin*, Berlin 1827; C. Büchsel, *Erinnerung an den Markgrafen Johann von Küstrin*, Berlin 1856; Th. Hirsch, *Johann v. Brandenburg*, [w:] *Allgemeine Deutsche Biographie* 14, s. 156–165; G. Berg, *Beiträge zur Geschichte des Markgrafen Johann v. Cüstrin*, „Schriften des Vereins f. Geschichte der Neumark” 1903, 14; W. Thoma, *Markgraf Hans von Küstrin*, Neudamm 1927; G. Märker, *Markgraf Hans v. Küstrin*, Drossen (1928); zwłaszcza L. Mollwo, *Markgraf Hans von Küstrin*, Hildesheim/Leipzig 1926 (s. XII, 580) oraz tenże, *Beiträge zur Geschichte des Markgrafen Hans v. Küstrin*, „Forschungen f. Brandenburgische und Preussische Geschichte” 1927, 39, s. 89–100; P.v. Niessen, *Des Markgrafen Johann Bemühungen um die Erwerbung Pommerns (1546–1548)*, „Schriften d. Vereins f. Gesch. d. Neumark” 1900, 10, s. 41–59. W języku polskim: A. Kamieński [w:] *Kostrzyn nad Odrą. Dzieje dawne i nowe*, Poznań 1991, s. 111–132; T. Dzwonkowski, *Jan z Kostrzyna (1513–1571)*, [w:] *Ludzie Środkowego Nadodrza. Wybrane szkice biograficzne (XII–XX w.)*, red. K. Bartkiewicz, Zielona Góra 1998, s. 99–102, ostatnio w tłumaczeniu T. Fontane, *Po tamtej stronie Odry*, Gorzów Wlkp. 2000, s. 6–13. O udziale Jana w turniejach rycerskich i o ich organizowaniu B.W. Brzustowicz, *Margrabia Jan z Kostrzyna i turnieje rycerskie*, „Nadwarciański Rocznik Hist.- Archiw.” 1997, 4, s. 29–39, niestety z błędami, bo przypisano zmarłemu w 1571 r. władcy czyny turniejowe z 1588 i 1589 r.!

kim w procesie tworzenia podstaw gospodarczych władztwa margrabiego<sup>2</sup>, bo Jan, którego pociąg do pieniędzy silniejszy był od jego protestantyzmu, zasłynął m.in. jako doskonały organizator domeny państwowej i gospodarz, nie unikający gwałtownych kroków przy egzekwowaniu swych praw, w tym zwłaszcza majątkowych.

Na stolicę władztwa najpóźniej w styczniu 1536 roku wybrał Kostrzyn nad Odrą, gdzie zbudował okazałą rezydencję. Panowanie rozpoczął od przyjęcia hołdu od stanów krajowych, potwierdzenia przywilejów miastom, wystawienia listów lennych licznym rodom rycerskim. Wprawdzie złożył wraz z bratem umierającemu ojcu obietnicę, że pozostanie wierny obrzędowi katolickiemu, ale wnet po poślubieniu Katarzyny, księżniczki brunszwickiej (1537), w 1538 roku przyjął komunię pod dwiema postaciami<sup>3</sup>. Dobra sekularyzowanych instytucji kościelnych, zwłaszcza klasztorne, stworzyły zrab gospodarci państwowej. Akcja objęła także majątki zakonu rycerskiego joannitów.

### Stosunek margrabiego do joannitów (1539–1544)

W ramach baliwatu słońskiego obejmującego Brandenburgię z Nową Marchią, Pomorze i Meklemburgię, istniały nowomarchijskie komandorie joannickie w Chwarszczanach — scheda po templariuszach z jedenastoma wsiami nad dolną Myślą — i w Golicach (Grüneberg) koło Cedyni (Siekierki, Gozdowice, Żelichów, Zaborzyce, opuszczona wieś Kursdorf czy Konradsdorf); w ziemi torzymskiej dobra słońskie (Przyborów, Chartów, Drogomin, Krzeszyce, Lubow, Lemierzyce, Muszkowo, Miechów, Ownice, Trzebów, Rąpice, Maczków, Kłopot, Mielesznica, Gradyń) i komtura w Łagowie (Sulęcín, Jemiołów, Malutków, Koryta, Ostrów, Długoszyn, Żarzyn, Brzeźno, Templewo, opuszczone Wielowieś, Gymmeln); pomorskie komandorie w Swobnicy (Wildenbruch) z wsią Rów w Nowej Marchii i w Suchaniu (z Kolinem, Witkowem, Strzebielewem, Żałęcínem k. Stargardu), ponadto duże parafie miejskie w Chojnie i Choszcznie, na Pomorzu w Stargardzie i w Sławnie.

---

<sup>2</sup>Tej problematyki dotyczą zwłaszcza rozprawy: P.v. Niessen, *Franz v. Neumann, weiland Comtur des Johanniterordens in Schivelbein*, Pflug und Scholle 1929, s. 73–79; t e n ż e, *Die Johanniterordensballei Sonnenburg und Markgraf Johann von Brandenburg*, „Schriften d. Vereins f. Gesch. d. Neumark” 1913, z. 29–30, s. 1–316; t e n ż e, *Markgraf Johann und die Familie Borcke. Ein Beitrag zur Charakteristik des Fürsten und seiner Politik*, tamże, 1910, z. 25, s. 23–46.

<sup>3</sup>L. Mollwo, *Beiträge...*, *passim*, wykluczył początki reformacji na dworze margrabiego w r. 1536 (w jego otoczeniu katolicki duchowny) i w 1537. Jeszcze w 1538 r. w kościele kostrzyńskim odbywały się katolickie nabożeństwa.

Pierwsze sekularyzacje dóbr klasztornych nastąpiły w 1539 roku. Wtedy też, na tle obsady parafii w Choszcznie po śmierci joannickiego proboszcza, margrabia domagał się ustąpienia zakonników z Chwarszczan, upatrując tu możliwość gospodarczego zabezpieczenia dla żony. Starania podjął u mistrza niemieckiego z Heitersheim koło Freiburga w Bryzgowii i u wielkiego mistrza na Malcie. Dopiął swego w 1540 roku, odstępując jednak joannitom dobra zamkowe w Świdwinie (wsie Biały Zdrój, Nętno, Rydzewo, Pęczeryno, Sokolniki, Dołganów, Kłodzino, Smardzko, Chomętowo, Lipce, Przybysław, Więclaw, Ciechnowo, nieco łań w innych wsiach regionu) na północnych peryferiach państwa. Baliw Veit von Thümen podpisał w Kostrzynie akt zamiany 12 kwietnia. Pierwszy komtur świdwiński Melchior von Barfuss został zarazem urzędnikiem – landwójtem okręgu Świdwina, Drawska i Choszczna, co oznaczało zrastanie się baliwatu ze strukturami państwowymi. Komtur – landwójt otrzymał dochody z czynszów łańowych, orbory miejskiej w Świdwinie, Złocięcu, Kaliszu, 10 wispli żyta z młyna w Drawsku. Układ potwierdził mistrz niemiecki Jan v. Hattstein 15 czerwca, elektor Joachim 28 czerwca i wielki mistrz joannitów 1 lipca. Barfuss pod wpływem margrabiego ożenił się w 1542 r.<sup>4</sup> Z dóbr chwarszczańskich zorganizowano domenę margrabiny Katarzyny z ośrodkiem w nowym mieście Dębno (Neudamm).

Po śmierci baliwa Thümena 12 maja 1544 r. zebrana w Słońsku kapituła wybrała 20 czerwca Joachima von Arnim z wielkiego rodu rycerskiego w ziemi wkrzańskiej, komtura Golic, mającego nominację margrabiego za pośrednictwem biorących udział w wyborze jego radców dworskich, starosty Cottbus Henryka v. Pagk i kanclerza Franciszka Naumanna. Następnego dnia odbyła się uroczystość zaprzysiężenia. Przy tej okazji margrabia narzucił baliwowi układ majątkowy, m.in. dotyczący sprzedaży komturii w Suchaniu w księstwie szczecińskim za 24 tys. florenów byłemu wójtowi krajowemu Nowej Marchii Wolfowi v. Borcke, u którego margrabia był zadłużony. Na tym tle Arnim zrezygnował z urzędu na ręce margrabiego już 1 października/31 grudnia, osiadając w swych Golicach. 26 stycznia 1545 roku pod presją margrabiego kapituła złożona z komtura świdwińskiego Barfussa, komtura Łagowa Andrzeja v. Schliebena, komtura Mirowa Zygmunta v. der Marwitza, komtura ze Swobnicy Baltazara v. der Marwitza, Arnima z Golic, komtura z Lietzen Ottona Thermo, dokonała wyboru nowego baliwa – komtura Werben Tomasza von Rungego z rodu panów na Dzikowie

---

<sup>4</sup>*Codex diplomaticus Brandenburgensis*, wyd. A. F. Riedel, Berlin 1838–1869 (dalej CDB), t. XVIII, s. 277 i n.; P. v. Niessen, *Die Johanniterordensballei...*, s. 18–23, L. Kortlepel, *Schivelbeiner Geschichte und Geschichten*, Schivelbein 1925, s. 82–135, A. Zechlin, *Geschichte der Stadt und Kreises Schivelbein in chronologischer Form*, Schivelbein 1890, s. 34 n.

k. Barlinka. W tym czasie korzystający z poparcia margrabiego joannici popadali w coraz ostrzejszy spór z książętami pomorskimi, traktującymi ich dobra jako swe lenna. W 1533 roku zdecydowali oni, że komturami (Swobnica, Kolin k. Stargardu, Suchań) mogą być tylko ich poddani, toteż gdy w 1544 roku zmarł komtur swobnicki G. v. Veltheim, książę Filip I wołogoski desygnował na to stanowisko swego kanclerza Baltazara v. Waldowa (v. dem Wolde), nie należącego do zakonu joannitów. Kapituła w Słońsku mimo to wybrała nowomarchijczyka Baltazara v. der Marwitza i wysłała go z rotą zbrojnych do Swobnicy. Książę uznał to za równoznaczne z wypowiedzeniem posłuszeństwa lennego i wysłał też swe wojsko do zamku swobnickiego. Marwitza, którego nie zdołano ująć, uznano za wroga. Joannici złożyli skargę w kamerze Rzeszy, również z powodu zajęcia przez księcia szczecińskiego Barnima IX komturii w Suchaniu dla syna jego marszałka dworu Wolfa v. Borcke z Łobza. 6 lipca na posiedzeniu kapituły joannici rozważali interwencję zbrojną. Margrabia nie zdecydował się na oficjalne wypowiedzenie wojny, ale 3 sierpnia wydał Marwitzowi rozkaz oczyszczenia siłą Swobnicy z przeciwników. W Słońsku podjęto zbrojenia. Planu wojny nie zrealizowano, gdyż margrabiego pochłoneły sprawy sekularyzowanej komturii w Suchaniu. Latem 1547 roku ustąpił. Baliw Runge udał się z komturami z Łagowa i Świdwina do Wołogoszczy, gdzie 26 września złożyli hołd, zobowiązali się jako lennicy do służb wojskowych i otwierania księciu zamku. Komturem miał pozostać Pomorzanin doktor Andrzej v. Blumenthal, oczywiście luteranin i jeszcze nie joannita. Po jego śmierci komturę przejął Marcin v. Wedel z Krzywnicy (1560–1575), od 1549 roku kanclerz joannitów w Słońsku. Margrabia poniósł porażkę<sup>5</sup>.

W 1545 roku po śmierci Barfussa nowym landwójtem świdwińskim został 21 grudnia faworyt i ulubieniec margrabiego Franciszek Naumann. Tej drugiej po Janie kostrzyńskim osobie Nowej Marchii wypadnie poświęcić nieco miejsca. Urodził się najpóźniej w 1488 roku jako syn Wacława, burmistrza Żagania, kanclerza księcia saskiego. Otrzymał gruntowne wykształcenie w Lipsku. Był najpierw pisarzem miejskim w Gubinie, od 1518 roku rektorem szkoły w Krośnie, tamże burmistrzem (1526–1533), następnie radcą elektora brandenburskiego Joachima I, od 1535 roku kanclerzem margrabiego Jana i już w 1539 roku wójtem krajowym z majątkiem Mozów koło Sulechowa. W 1542 roku z tytułu zadłużenia margrabia nadał mu nieruchomości w Kostrzynie dla urzędzenia rezydencji, w 1544 roku dochody z Morynia i Gądna pod Moryniem. Ożenił się z Anną von Sack z wielkiego

---

<sup>5</sup>CDB XXIV, s. 242–246, P. v. Niessen, *Die Johanniterordensballei...*, s. 30 n., 57–65; A. Breitsprecher, *Die Komturei Rörchen – Wildenbruch. Geschichte des Landes Bahn und Wildenbruch*, Stettin 1940, s. 145–152, 168–174.

rodu ziemi chojeńskiej, siostrą Andrzeja, sekretarza margrabiego (zmarła w 1545 roku i pochowano ją w Chojnie). Z kilku córek dwie wydano za mąż za sekretarzy margrabiego, Dawida v. Doberschütz i Hipolita Hildesheim. Oczywiście wdowiec na życzenie margrabiego został w 1545 roku wprowadzony formalnie do zakonu joannitów, coraz bardziej uzależnianych<sup>6</sup>. Landwójt – komtur Naumann kierował odtąd polityką państwową w północnej połaci Nowej Marchii (w tzw. *Hinterkreisach* Świdwin, Drawsko. Choszczno). Prowadził walki z pomorskimi Manteufflami i Podewilsami, a zwłaszcza z Borkami, o czym niżej, w 1561 roku także pograniczną wojnę z Polską. W testamencie margrabiego z 1550 i 1560 roku został przewidziany na gubernatora kraju i opiekuna margrabiny Katarzyny. Margrabia wiązał z nim swe dalsze plany sekularyzacji dóbr joannitów<sup>7</sup>.

### Nowi posiadacze

Do starego rycerstwa doszli nowi posiadacze, zawdzięczający karierę służbie dworskiej. Jan nadał 25 sierpnia 1539 roku w lenno wioski Garnowo i Czartoryja — z uposażenia sekularyzowanego klasztoru Augustianów chojeńskich — swemu radcy, doktorowi Albertowi Malsow. Po jego śmierci (1540) dobra te przejął syn, o czym dowiadujemy się z testamentu margrabiego spisane w 1546 roku, w którym ekspektatywę na Czartoryję albo na Mętno Małe zapisano Günterowi v. Kathwitz<sup>8</sup>. Zarządcą (*Hauptmann*) dóbr klasztoru Kartuzów ze Świdwina w 1539 roku został Wolf Leipze, po nim Jerzy Drüsewitz<sup>9</sup>. Dobra te, jak już wiemy, w 1540 roku przeszły na joannitów chwarszczańskich. Liczne zapisy zawierał testament margrabiego sporządzony w 1560 roku. Marszałkowi Joachimowi Seggerd z tytułu pożyczki na kwotę 3 tys. guldenów zapisano dochody z dóbr Santoka (wtedy posiadane przez Krzysztofa Rüllicke); kanclerz (po Naumannie) dr Adrian Albinus i sekretarz Hipolit Hildesheim (zięć Naumanna) otrzymali dochody z Czartoryi i Garnowa po Malsowie, a ten drugi ekspektatywę na Mętno. Potem jednak margrabia sprzedał Garnowo i Czartoryję swemu gwardziście

<sup>6</sup>P. v. Niessen, *Franz von Neumann...*, s. 74; tenże, *Johanniterordensballei...*, s. 72 n., Grollmann, *Der Johanniterorden und der Markgraf Hans von Küstrin*, Kreis – Kalender Königsberg 1970, 8, s. 46.

<sup>7</sup>P. v. Niessen, *Die Johanniterordensballei...*, s. 77–89.

<sup>8</sup>CDB XXIV, s. 256: 1546 r., *Regesta Historiae Neomarchicae. Die Urkunden zur Geschichte der Neumark und das Landes Sternberg*, III *Märkische Forschungen*, XII, 1869, s. 453; H. Bütow, *Zur Reformationsgeschichte der Stadt Königsberg Nm.*, „Die Neumark. Jahrbuch” 1943, z. 14, s. 41.

<sup>9</sup>A. Zechlin, *op. cit.*, s. 33.

Humboldtowi. Marcin Sorer do wspólnej ręki z Joachimem Bulgerin dostał lenno w Siecinie k. Złocieńca; Jerzy, Werner i Tomasz Reichenau (kastner z Krosna) otrzymali Kosobudy k. Złocieńca; Jerzy Sefelde, starosta Kostrzyzna i Melchior Krause, starosta ze Złocieńca sołectwo w Sienicy w dobrach złocienieckich<sup>10</sup>.

Zarządcami („kapitanami”, *Amtman*) domen margrabiego utworzonych na gruncie dóbr kościelnych zostawali ludzie w Nowej Marchii, nowi, jak Kurt v. Burgsdorf w Kostrzynie (1526, 1551), Jerzy Sefelde (1560) i Zachariasz Grünberg (1569–1581) w Kostrzynie, Dietrich Grünrade w Bierzwniku (1571), Clemen Falcke w Mironicach (1548), Valtin Hohendorf w Chwarszczanach (1568), Krzysztof Reppich w Lipince (1571), Hans Wensdorf w Rezczu (1569), Veit Tobell w Drezdenku (1569), Melchior Krause w Złocieńcu (1560–1571), Fryderyk Birkholz w Myśliborzu (1572), ale też przedstawiciele starych rodów, jak Hans v. Bornstedt w Bierzwniku (1547), Joachim v. Beneckendorf w Drezdenku (1553), Hartwig v. Vorhauer w istniejącej od 1552 roku domeny pocysterskiej w Cedyni (1568) i Henryk v. Vorhauer w Dębnie (1569), Valtin v. Wedel w Bierzwniku (1571)<sup>11</sup>. Zarządcy domen byli zarazem starostami (landratami) powstałych wtedy ośmiu powiatów.

### Zaokrąglanie domen

W toku tworzenia domen na gruncie majątków instytucji kościelnych margrabia ograniczał własność szlachecką, rewindykując dawny stan posiadania państwa. Można to stwierdzić na przykładzie poszerzania domen w Bierzwniku (Lipince) i Mironicach. Na gruncie układu z cystersami Wedlowie posiadali w lennie olbrzymi kompleks leśny nad prawobrzeżną Drawą. Margrabia przystępując do sekularyzacji opactwa bierzwnickiego, już 25 listopada 1538 roku doprowadził przy pośrednictwie Hansa v. der Goltza z Korytowa do układu z Wedlami, Jerzym Starszym z Drawna i Jerzym Młodszym z Drawna i Mirosławca. Przejął tereny łowieckie, wyrąb i wypas w oznaczonych krzyżami trzech rewirach (Movitzsche Busch, Breite Hals i Latzig) między Drawą, jeziorami Konotop, Rokitno, Jarychowo, Przeczno i Radęcińskim, zachowując im prawo rybołówcze i bartnicze. Margrabia zobowiązał się jednak unikać polowań w ich puszczy lewobrzeżnej, tzw. Grünberg (dziś Miradz). Ekspektatywę na Radęcin, który Jerzy Młodszy miał w lennie od

<sup>10</sup>CDB XXIV, s. 271–279.

<sup>11</sup>*Regesta...*, s. 418, 505, H.-G. Ost, *Die zweite deutsche Ostsiedlung im Drage- und Küddow-Gebiet*, cz. 1, *Wandlungen im Siedlungsbild eines Abwanderungsgebietes*, Leipzig 1939, s. 80, 124.

cystersów, otrzymał w 1541 roku Wolf v. Borcke, ale następnie margrabia zamienił mu ją na odszkodowanie w wysokości tysiąca guldenów, pragnąc wieś przyłączyć do domeny<sup>12</sup>.

Podobny przykład pochodzi z 1548 roku. Wtedy rody Straussów, Marwitzów i Platenów dokonały na rzecz margrabiego cesji w lasach koło łągu Schildbruch nad Santoczną w rejonie jeziora Lubie i Łośna (Lottstein). Henryk v. Ruff z Gralewa, Jurgen v. Plato z Janczewa, Otto v. der Marwitz ze Stanowic odstąpili swe części lasów przy tzw. Mellowsche Winkel nad Santoczną opodal jez. Mielno (Möllen) ze skrzyniami na węgorki wraz z prawem do polowań, wyrębu i innych pożytków, lecz bez jezior. Pierwsi dwaj otrzymali odszkodowanie 200 guldenów od zarządcy domeny w Mironicach Clemena Falcke, Marwitz otrzymał prawa łowieckie na dziki i sarny oraz rybołówcze w łągu warciańskim wsi Pyrzany, Tarnowo i w tzw. Jenińskich Wzgórzach na północ od dzisiejszego Bogdańca k. Gorzowa<sup>13</sup>.

### Spór z Borkami

Na czoło sporów margrabiego ze szlachtą wysuwa się jego konflikt z możliwym rodem von Borcke. Panowie z Łobza, Strzmiela i Reska w księstwie pomorskim nabyli ok. 1470 i 1518 roku połowę ogromnych dóbr zamkowych w Złocińcu rodu Wedlów, również połowę miasta i 940 łanów w okolicznych 27 wsiach. Karsten, syn Henryka Czarnego Rycerza (nabywcy części dóbr) zmarł przed r. 1536 (w 1533?). Jego synowie Franciszek, Matzke i Bernd (Borante) otrzymali 15 czerwca 1536 roku list lenny od margrabiego Jana<sup>14</sup>, ale od tego czasu datują się nieporozumienia podatkowe przechodzące w otwarty konflikt władcy z potężnymi poddanymi. Pierwszym powodem zadrażnień była sprawa wsi Stare Resko należącej do dóbr lennych Borków, ale nadanych kiedyś w lenno rycerzom v. Köppen, którzy ok. 1489 roku poczynili tam nadania dla kartuzów świdwińskich, przez co własność Borków ulegała zatarciu. Po sekularyzacji klasztoru Borkowie dążyli do rewindykacji, popadając w 1542 roku w spór z landwójtem świdwińskim Mel-

<sup>12</sup>CDB XIX, s. 502–504; A. Lothert, *Zur Geschichte der Familie von Wedel – Neuwedell vom Ende d. 15. bis zur Ende d. 16. Jahrhundert*, „Die Neumark” 1936, 13, s. 88 n.; Tobias, *Das Erbregister des Dorfes Regenthin (Neumark) vom Jahre 1569*, „Die Neumark” 1931, 8, s. 53 n.

<sup>13</sup>O. Kaplick, *Neumarkische Jagd- und Grenzverträge des 16. Jahrhundert*, „Die Neumark” 1926, 3, s. 85 n.; W. Diest, *Geschichte der Familie von der Marwitz*, Kolberg 1929, s. 55.

<sup>14</sup>*Geschichtsquellen des burg- und schlossgesessenen Geschlechts von Borcke*, wyd. G. Sello (dalej UBB), Berlin 1896–1912, t. IV/3, nr 73, 74, 206.

chiorem Barfusse. Dochodziło do awantur. W 1545 roku Barfuss ujął na rynku w Świdwinie sześciu chłopów uchylających się od powinności i osadził w wieży. Komisja powołana przez margrabiego rozstrzygnęła na niekorzyść Borków spór o jezioro Resko toczony z landwójtem przez innego lennika panów ze Złocieńca, Henryka v. Horn. Spór zaostrzył nowy landwójt od 1547 roku Franciszek Naumann<sup>15</sup>.

Do wojny doprowadziła inna sprawa. Margrabia — nie licząc się z przywilejem podatkowym z 1516 roku — podniósł podatek czopowy, tzw. cyzę płaconą od produkcji i wyszynku piwa w Świdwinie, Drawsku, Złocieńcu, Kaliszu, z 8 groszy od beczki od 1488 roku do 12 w 1541 roku i 10 groszy w 1547 roku. Borkowie — zwłaszcza Maćko, zarazem pan na zamku w Peżynie na Pomorzu, ewangelik od 1540 roku — odmówili opłat. W 1516 roku zostali wraz z lennikami zwolnieni od cyży i podatku krajowego (*Landsteuer*), a margrabia go zażądał już w 1536 roku. Po piętnastu latach uzbierało się 1400 guldenów zaległości. Nie płacił też Złoceniec. Panowie zamku i miasta twierdzili, że jest to miasto prywatne (*Mediatstadt*), a nie państwowe. Konflikt rozpatrywano na Landtagu krajowym 6 lipca 1548 roku. Po śmierci Bernda, 28 stycznia 1549 roku Franciszek i Matzke otrzymali lenna pomorskie do wspólnej ręki z kuzynami Wolfem z Łobza, Urbanem z Brzeźniaka, Joachimem i Ottonem, synami zmarłego brata Ottona z Łobza; Joachimem i Danielem, synami Henninga z Łobza<sup>16</sup>. Kłopoty Borków spowodowali do tego Wedlowie z Krzywicy i Mielna, którzy 4 marca 1549 roku złożyli przed nowomarchijską kamerą skargę na układ Melchiora v. Wedel z Karstenem z 1518 roku w sprawie sprzedaży dóbr złocenieckich (m.in. o pola Pławna, jezioro Maleszewo i Drawę) i zastawienia jednej szóstej zamku bez konsensu krewnych pomorskich. Żądali anulowania aktu kupna-sprzedaży. Rozpoczął się proces. Zbiegł się z postępowaniem w kamerze Rzeszy w Spirze, w której Borkowie złożyli skargę na margrabiego z powodu Reska, podniesienia czopowego oraz pobierania podatku od ich lenników (drobnego rycerstwa, sołtysów, młynarzy). Landwójt Naumann pod groźbą kar zażądał od Złocieńca płacenia czopowego (2 czerwca 1549), margrabia skierował podobne pismo do Borków (2 lipca 1549), ponowne (31 sierpnia) z terminem uregulowania zaległości podatkowych do 21 października. Ci apelowali, śląc do Kostrzyna liczne pisma<sup>17</sup>.

Nowomarchijski sąd lenny w Kostrzynie 16 września 1550 roku na posiedzeniu w Chwarszczanach osądził Borków za długi i niewierność, pozbawił

<sup>15</sup> *Tamże* nr 83; P. v. Niessen, *Markgraf Johann...*, s. 27 n.

<sup>16</sup> *Tamże*, s. 31 n.; UBB IV/3, nr 100, 101.

<sup>17</sup> UBB IV/3, nr 102–115; H. B u r o w, *Das Geschlecht der Borcken vom 12. bis 19. Jahrhundert im Kreise Dramburg*, Heimatkalender f. d. Kreis Dramburg 1934, s. 67 n.



ich lenn i upoważnił margrabiego do ich konfiskaty z tytułu zadłużeń podatkowych. Akcję zlecono landwójtowi świdwińskiemu Naumannowi. Ten z wojskiem dwuosobowym złożonym z kontyngentów miast, rycerstwa i najemników oraz z artylerią w październiku po koncentracji w Drawsku zajął i obsadził Złocieniec, poddany przez burmistrza Jörga Witte. Maćko uszedł z klejnotami rodzinnymi przed oblężeniem do Pęczina, gdzie już od lata przebywał jego brat Franciszek. Dobra złocienieckie stały się domeną państwową zarządzaną przez starostę Melchiora Krause. Ten wzmocnił zamek i mury miejskie, rozwinął prace budowlane, komunalne i mieszkaniowe, rozbudował plebanię i kościół; ośrodek domeny z kwitnącą hodowlą (zwłaszcza owczarstwem) przeniósł potem do Będlina (Neuhof). Licznych wiernych Borkom mieszczan, niczym zdrajców, surowo karał. Głowę dał nawet pleban Paweł Rodenwolt. W Złocieniu przy starej Margrabskiej Drodze rozciągnął ścisły nadzór nad komorą celną w celu kontrolowania handlu z Polską.

Gdy w 1560 roku wojewoda poznański Górka zajął brandenburską enklawę między Złociencem i Wałczem, wygnany stamtąd Krause wraz z landwójtem Naumannem, oddziałem rycerstwa oraz mieszczan Złocienca, Choszczna, Recza, Drawska i Świdwina odbył wyprawę na Wałcz i wziął do niewoli polskiego kasztelana. Borkowie — korzystając z wsparcia księcia szczecińskiego, będącego od lat w konflikcie z margrabią na tle hołdu baliwa słońskiego i komtura joannickiego ze Swobnicy — do końca panowania Jana ślali listy apelacyjne do sądu kameralnego Rzeszy, na dwór cesarski i dwory książąt Rzeszy. W 1558 roku kamera Rzeszy wydała definitywny wyrok korzystny dla margrabiego.

Po śmierci Wolfa v. Borcke (1556), syna Branda z Łobza, marszałka dworu księcia Barnima IX szczecińskiego, który z powodu zatargu księcia Filipa I wołoskiego z margrabią nie mógł od 1545 roku wraz z kuzynami ze Złocienca i Pęczina wejść w posiadanie joannickiej komturii w Suchaniu, sprzedanej mu za 24 tys. guldenów, jego synowie w 1558 roku wystąpili z roszczeniami wobec margrabiego, a Ernest i Messig po podziale dóbr rodowych przejęli wraz z braćmi Urbanem i Ottonem dobra pęzińskie i (nominalnie) złocienieckie. Restytucja dóbr nowomarchijskich była więc sprawą całego rodu i angażowała w konflikcie obydwie linie książąt pomorskich.

Franciszek zmarł bezpotomnie w 1563 roku. Spór kontynuował Matzke, podejmując w 1564 roku przed cesarzem i elektorami Rzeszy rewizję procesu o restytucję dóbr. Cesarz w 1565 roku zlecił rozpatrzenie zatargu na zjeździe Rzeszy latem następnego roku<sup>18</sup>. Wedle matrykuły wojskowej z tego roku

<sup>18</sup> *Tamże*, s. 67; P. v. Niessen, *Die Borcken in Falkenburg und Markgraf Hans*, „Unser Pommerland” 1928, 13, s. 464 n.; t e n ż e, *Geschichte der Stadt Dramburg*, Dramburg 1897, s. 158 n.; t e n ż e, *Beiträge zur Geschichte der Stadt Falkenburg*, (Falkenburg) 1933,

do lennejszej służby konnej zobowiązani byli Borkowie w ziemi świdwińskiej: Matzke z Strzmiela do dwóch koni, Ulryk do tyla z tytułu jego lenników, Meseritzów i Rutzowów z Rusinowa, do czterech koni dziedzice Wolfa z tytułu lenn w Słonowicach, Zarańsku, Janikowie<sup>19</sup>. Procesu nie przeżyli ani bracia Borkowie, ani margrabia. Matzke zmarł w 1567 roku w Pęzinie i tam został pochowany<sup>20</sup>.

Sprawa znalazła finał dopiero w 1576 roku. Elektor miał zatrzymać dobra na czas życia. Na prośbę wdowy i synów Macka, Henryka i Franciszka proces wznowiono i toczył się on przez wiele lat. W 1600 roku dobra w Złocieńcu wróciły do Borków, ale okrojone, bez domeny w Będlinie<sup>21</sup>.

### Katastrofa Naumanna i kasata zakonu joannitów

Ostatnie lata panowania margrabiego Jana wypełnił m.in. konflikt z joannitami, od dawna sukcesywnie uzależnianymi. Przykłady przejmowania dóbr tego zakonu wraz z postępami reformacji szły z Rzeszy, w tym z Meklemburgii (komturie w Mirow, Nemerow), z Brandenburgii (komturia w Lietzen przejęta w latach 1555–1556 od komtura Ottona v. Thermo). Układem z baliwem Runge margrabia Jan w 1563 roku przejął wieś Rów k. Trzcina w Nowej Marchii, ale w pomorskiej komturii swobnickiej – i dołączył do domeny w Cedyni<sup>22</sup>.

Baliw słoński Tomasz v. Runge odmówił złożenia hołdu nowemu (po 1560) księciu wołoskiemu Janowi Fryderykowi. Pomorzanie znów zajęli komturę swobnicką, komtur Wedel otrzymał bowiem rozkaz zaprzestania wpuszczania do zamku ludzi baliwa i uiszczania opłat do Słońska. Jednocześnie książę szczeciński Barnim IX zajął kolejną komturę w Kolinie (dziś w gm. Dolice). Runge zmarł 8 marca 1564 roku. Kandydatem książąt pomorskich był poddany elektora i margrabiego Jana Marcin z hrabiów Hohnstein na Vierraden i dobrach widuchowskich, kandydatem margrabiego Jana był wcześniej osiemnastoletni Joachim Fryderyk, wnuk brata elektora brandenburskiego (syn Jana Jerzego, bratanka), a następnie znany nam Franz Naumann ze Świdwina. Wierny i zawsze dyspozycyjny, 76-letni już faworyt miał jako baliw zrealizować plany sekularyzacyjne władcy. Już

---

s. 42 n.; t e n ż e, *Markgraf Johann...*, s. 23 n.; W. G. Wegener, *op. cit.*, s. 9 (o wojnie z Polską); UBB III/3, nr 117, 119, 129–132 n., 150, 190: 1563 r.

<sup>19</sup>C. v. Eickstedt, *Beiträge zu einem neueren Landbuch der Marken Brandenburg*, Magdeburg 1840, s. 42.

<sup>20</sup>UBB IV/3, nr 207.

<sup>21</sup>H. Burow, *op. cit.*, s. 68 n.

<sup>22</sup>E. E. Melcher, *Geschichte der norwestlichen Neumark*, Frankfurt (1894), s. 37.

18 marca Jan zawarł z nim umowę warunkującą wybór. Przewidywała m.in. rezygnację z komturii świdwińskiej na czas życia, otrzymanie Słońska, Golic, Friedlandu. Na rozkaz margrabiego zebrana kapituła (w tym Andrzej v. Schlieben z Łągowa, Piotr v Runge, bratanek zmarłego baliwa, komtur w Werben, Christian v. Bredow z Supplinburga, Jan Hartwig z Wittersee), pod nieobecność Marcina v. Wedel ze Swobnicy, narzuconego przez książąt pomorskich, dokonała 1 kwietnia oczekiwanego wyboru, a Joachimowi Fryderykowi poczyniono widoki na sukcesję, co było wstępem do sekularyzacji. Naumann złożył przysięgę wobec swego zakonu, ale i margrabiego. Otrzymał 14 maja zatwierdzenie katolickiego nadal mistrza niemieckiego Jerzego v. Hohenheim<sup>23</sup>.

Trwał właśnie ostry konflikt książąt pomorskich z joannitami na tle hołdu baliwa z lenn. Książę Barnim IX przesunął termin hołdu z 9 listopada 1564 na 12 marca 1565 roku. I ten termin nie został dotrzymany, podobnie jak następny (28–31 sierpnia 1565). Naumann gotów był hołdować, ale pod warunkiem zwrotu Kolina i Swobnicy. We wrześniu doszło do stanu wojny. Koncentrowano wojska na pograniczu. Margrabia zwrócił się o pomoc do Gdańska, Szwecji, książąt Rzeszy, księcia pruskiego Albrechta, nawet do starosty generalnego Wielkopolski. Do Szczecina dotarła wieść, że margrabia na 17–18 września zaplanował zająć Swobnicę. Wreszcie przy pośrednictwie elektora Joachima konflikt zażegnano. Naumann udał się do Canossy. Wraz z dostojnikami 14 stycznia 1566 roku złożył hołd, układając stosunki z Gryfitami na zasadach ustalonych w 1547 roku<sup>24</sup>.

Margrabia nie osiągnął celu, nie wyluskał komturii swobnickiej z władztwa Gryfitów. Porażkę postanowił sobie zrekompensować nabytkami we własnym kraju. Gdy Naumann w 1565 roku po raz pierwszy poważnie zachorował, w porozumieniu z bratem elektorem Jan desygnował na jego koadiutora margrabica Joachima Fryderyka, przewidzianego na męża młodszej córki Jana Katarzyny. W księstwie brunszwickim Welfowie przejęli komturie w Mirowie; komturie w Nemerow przejęli książęta meklemburscy. Joannici stracili komturie łużyckie. Margrabia Jan dążył do tego samego, a dotychczasowy faworyt miał proces zeświecczenia baliwatu przyspieszyć. Odmowa wydania komturii we Friedlandzie, a następnie świdwińskiej i spór o koadiutora spowodowały jego wściekłość. Naumann w październiku 1566 roku schronił się w swych dobrach w Rąpicach k. Rzepina, a następnie w Świebodzinie. Tam został uwięziony i osadzony w Słońsku. Gdy zdołał uciec, margrabia oskarżył komendanta zamku, szlachcica lubuskiego von Winningena o ułatwienie ucieczki. Gdy ten zaprzeczał, poddano go torturom, skutkiem cze-

<sup>23</sup>P. v. Niessen, *Die Johanniterordensballei...*, s. 69–112.

<sup>24</sup>*Tamże*, s. 117–140; A. Breitsprecher, *op. cit.*, s. 153 n.

go zmarł. Gdy do margrabiego doszła wiadomość o użyciu przeciw niemu ostrych słów przez zięcia Naumanna, Dawida v. Döberschütza, wytoczył mu proces i kazał stracić. Tłumaczył te wydarzenia złamaniem obietnicy przez Naumanna i jego intrygami. W czerwcu 1567 roku margrabia faktycznie zlikwidował baliwat, zajmując jego dobra. Landwójtem w Świdwinie za odstąpienie margrabiemu lasów „zatomskich” nad Drawą z wsią Radęcin, kiedyś dzierzona przez Wedłów jako lenno wzięte od cystersów bierzwnickich, już w 1564 roku został Jerzy Młodszy von Wedel z Mirosławca, który 12 września 1569 roku wstąpił do zakonu joannitów<sup>25</sup>.

Tymczasem Naumann schronił się najpierw w Głogowie, skąd w styczniu 1567 roku udał się przez Wrocław, Opawę i Pragę ze skargą na dwór cesarski. W początkach 1568 roku zabiegał o pomoc u książąt meklemburskich i pomorskich, następnie po posiedzeniu kapituły joannickiej niemieckiej w Spirze ponownie udał się na dwór cesarski. W toku tej podróży zmarł w Pradze 24 sierpnia 1568 roku. Margrabia, utrzymując fikcję baliwatu, polecił starym komturom wybrać następcą żonatego ewangelika, Marcina hrabiego Hohnstein z Vierraden, od 1567 roku komtura w Golicach, nie licząc się z protestami wielkiego mistrza niemieckiego, a następnie 22 stycznia 1569 roku Marcina v. Wedel, komtura ze Swobnicy<sup>26</sup>.

\* \* \*

Margrabia Jan zmarł bez męskiego potomka 13 stycznia 1571 roku, dziesięć dni po zgonie swego brata, elektora brandenburskiego Joachima II. W kondukcie pogrzebowym szli 1 lutego liczni przedstawiciele nowomarchijskich rodów szlacheckich. Nowa Marchia została połączona z elektoratem brandenburskim. Elektor Jan Jerzy zrezygnował z sekularyzacji baliwatu joannickiego, wystawił korzystne dla szlacheckich rodów listy lenne. Wkrótce jednak do Nowej Marchii skierował rachmistrzów w celu inwentaryzacji dochodów swej kamery skarbowej.

### Rody rycerskie i ich stan posiadania w latach 1565–1572

Schyłek panowania margrabiego Jana i początek panowania po nim elektora Jana Jerzego przynosi ważne źródła, które pozwalają na dokonanie pełniejszego bilansu rozsiedlenia rodów szlacheckich i ich stanu posiadania.

<sup>25</sup>P. v. Niessen, *Die Johanniterordensballei...*, s. 152–228, 267; W. G. Wegener, *op. cit.*, s. 16; A. Lothert, *op. cit.*, s. 90 n; Tobias, *op. cit.*, s. 53 n.

<sup>26</sup>P. v. Niessen, *Die Johanniterordensballei...*, s. 250–277.

W 1565 roku sporządzono kolejną lenną matrykulę do celów wojskowych. Zawiera ona pełną listę zobowiązanych do służby konnej lenników. Warto ją przytoczyć, bo jest to okazja do odsłonięcia znaczenia poszczególnych rodów u schyłku średniowiecza, na progu epoki nowożytnej<sup>27</sup>. Następnym źródłem jest spis sporządzony w 1571 roku z okazji hołdu lennego składanego elektorowi Janowi Jerzemu<sup>28</sup>.

Okres panowania Jana kostrzyńskiego w Nowej Marchii cechuje przejście do gospodarki folwarczno-pańszczyźnianej. Szlachta za przykładem swego monarchy tworzy wielkie gospodarstwa folwarczne, zwykle hodowlane (owczarnie), m.in. przez zajmowanie ziemi chłopskiej, zagospodarowywanie pustek, kolonizowanie terenów puszczańskich. Zwłaszcza Wedlowie z Drawna, Ińska i Recza poddali tej drugiej kolonizacji swe olbrzymie obszary leśne nad Drawą. Przemiany te nastąpiły zwłaszcza w latach 1540–1580. W 1572 roku na polecenie elektora Jana Jerzego rachmistrze spisowi zarejestrowali do celów podatkowych łany w posiadaniu rycerstwa przejęte w XVI w. bez konsensu władcy. Te *Rejestry łanowe* są ogniwem pośrednim pomiędzy wielką *Księgą ziemską (Landbuch)* margrabiego Ludwika Starszego z 1337 roku a wielką inwentaryzacją z 1718 roku.

W związku z coraz większymi rozmiarami gospodarstw folwarcznych szlachty w 1588 roku komisja elektorska spisała łany chłopskie, sołtysie i plebańskie przejęte wcześniej bez oglądania się na konsens władcy. W poszczególnych powiatach stwierdzono ich: w choszczeńskim 447 łanów, w strzeleckim 127,5, w myśliborskim 103,5, w gorzowskim 42, w drawskim 330,5, w świdwińskim 231,5, w złocienieckim 62 łany<sup>29</sup>. Również te rejestry łanowe poniżej wykorzystamy, ale jedynie dla pełniejszego zestawienia ówczesnych rodów szlacheckich i ich dorosłych przedstawicieli.

Układ tekstu jest następujący: po nazwie rodu syntetyczna wskazówka o ewentualnym jego pochodzeniu i tradycji w Nowej Marchii (bez dokumentowania)<sup>30</sup>, następnie:

a) matrykuła z 1565 r.: powiat Świdwin – 36 koni (w tym landwójt i komtur świdwiński joannitów – 5), powiat Złocieniec – 13 (w tym dobra zamkowe w Złocieniu – 6, ekspektatywa w Wierzchowie – 1), powiat Choszczno – 62, powiaty Myślibórz, Gorzów, Strzelce – 85 (w tym komturia w Chwarszczanach – 5, komturia joannitów w Golicach – 4);

<sup>27</sup>C. v. Eickstedt, *op. cit.*, s. 42–47.

<sup>28</sup>*Tamże*, s. 62–72.

<sup>29</sup>Rejestry wydał H.-G. Ost, *op. cit.*, s. 62–79 (powiat Chojna), s. 80–91 (powiat Myślibórz), s. 92–102 (pow. Gorzów i Strzelce), s. 102–115 (pow. Choszczno), s. 116–126 (pow. Drawsko), s. 127–129 (pow. Złocieniec), s. 130–133 (pow. Świdwin).

<sup>30</sup>Pełną dokumentację autor planuje zawrzeć w przygotowanej monografii rycerstwa Nowej Marchii w wiekach średnich.

- b) lista lenników z 1571 roku;
- c) rejestry łanowe z roku 1572 (z uzupełnieniem z 1588).

Zastosowano oznaczenia literowe położenia własności (w przypadku jej braku również rodziny) w poszczególnych ówczesnych powiatach:

A — Choszczno (wtedy Arnswalde wraz z okolicami Recza – Reetz, Drawna – Neuwedel, Bierzwnika – Marienwalde),

D — Drawsko (wtedy Dramburg wraz z regionem Kalisza – Kallies, Ińska – Nörenberg),

F — Strzelce (wtedy Friedeberg, wraz z okolicami Drezdenka – Driesen, Dobiegniewa – Woldenberg),

K — Chojna (wtedy Königsberg wraz z regionem Mieszkowic – Bärwalde, Morynia – Mohrin, Cedyni – Zehden, Trzcńska – Schönfliess),

G — Gorzów (Landsberg),

M — Myślibórz (wtedy Soldin wraz z regionem Golenic – Schildberg, Lipian – Lippelne, Pełczyc – Bernstein, Barlinka – Berlinchen),

S — Świdwin (wtedy Schivelbein),

Z — Złocieniec (wtedy Falkenburg),

oraz skróty rzeczowe:

b. k. — łany chłopskie posiadane bez konsensu władcy,

ł. — łan(y).

Nazwiska rodów wytłuszczono, pomijając partykułę *von*. Gwiazdką oznaczono rodziny posiadające dobra dopiero w czasach Jana kostrzyńskiego, wcześniej w Nowej Marchii nieznanie. Pozostałe to stare rody miejscowe<sup>31</sup>. W nawiasach kwadratowych umieszczono informacje o rodzinach rycerskich, które przebywały w Nowej Marchii w XVI w., jednak w wykorzystanych tu źródłach nieodnotowane.

**Anklam** — w Gudowie (D) 1337 (jako Aritlom w źródle), 1535, Stawnie (D) 1355, 1526, Kosobudach (D); a) rodzina z Bronikowa [wałeckiego; stąd zwani w Polsce Bronikowskimi, Brunkowskimi] – 1; rodzina ze Stawna (Z) – 1; b) bracia Piotr i Henryk, Valtin, Asmus i Jakub, synowie Jakuba z Bronikowa; bracia Piotr, Andres, Hans, Jerzy; c) Piotr i Henryk 6,5 ł. w Stawnie, w tym 3 ł. od 1554 r. b. k.; Joachim i Urban z Bronikowa od 1571 roku 8 ł. w Piecniku wałęckim (enklawa brandenburska w Polsce).

<sup>31</sup>Warto poniższy rejestr skonfrontować z wykazem rycerstwa składającego elektorowi brandenburskiemu hold w 1454 r., zob. E. R y m a r, *Nabycie Nowej Marchii przez Fryderyka II elektora brandenburskiego (1454–1455)*, „Przegląd Zachodniopomorski” X, 1995, z. 3, s. 40–43. Następny rejestr lenników pochodzi z 1499 r. O nim przy innej okazji.

**Arnswalde** — ród wywodzący się z Choszczna (Arnswalde), znany tam od 1364 roku; c) Maciej 6 ł. b. k. nabytych w 1560 roku od poddanych w Pożrzadle (A).

**Balck(e)** — w księstwie pomorskim od XIII w., w Nowej Marchii znany od końca XIV w., w Mętynie Małym 1457/1472; a) – 1; b) bracia Piotr i Hans, synowie Maurycego z Mętyna Małego (K); c) Piotr 11 ł. i 2 parafialne w Mętynie oraz 5 ł. od 1578 roku b. k.

**Barfuss** — ród staromarchijski, na Pomorzu po 1230 r., w Nowej Marchii po 1454 roku; b) Melchior, syn Melchiora komtura joannitów (A) [w Chwarszczanach 1529, 1535].

**Belling** (wcześniej Bellingen) — ród staromarchijski (1209), w ziemi myśliborskiej (Giżyn) i lipiańskiej (Krzemlin) przed 1319, a) Henryk – 1; b) Busse, Henryk, Asmus, Krzysztof i Claus (z Krzemlina); c) Busso 30 ł. w Giżynie (M), Henryk, Asmus i Claus 15 ł. w Krzemlinie (M).

**Beneckendorff** — ród staromarchijski, od XIII w. w Nowej Marchii (wieś Benckendorf 1337, Choszczno i okolice 1402), a) Joachim (starosta domeny państwowej w Drezdenku 1553) i Jerzy z Wardynia (A), części Lubieniewa (A) i Starego Klukomia (A) – 1; dziedzice Joachima z tytułu zarządu dobrami poklasztornymi (franciszkanów) w Choszcznie (A) – 1; Antoni ze Starego Klukomia – 1, Joachim i Jerzy z Chełpy (A) z tytułu lenna trzymanego od Wedłów – 0,5; b) Antoni i Joachim, Jerzy, Kaspar i Wolf, synowie Marka; c) bracia Joachim i Jurgen 13 ł. w Starym Klukomiu, 8,5 ł. w Wardyniu (A), oraz tamże 2 ł. chłopskie nabyte w 1558 roku; Antoni 8 ł. w Starym Klukomiu (A); Łukasz 2 ł. od poddanych w Nowym Klukomiu w 1542 roku, nabyte b. k.; Jerzy z Wardynia 10 ł. kupione w 1580 roku od Wedłów.

[**Billerbeck**, stary ród przybyły w XIII w. z Niemiec do ziemi pełczyckiej, z lennami w XV w. m.in. w Granowie, w ziemi strzeleckiej (Licheń 1490), pełczyckiej].

[**Birkholz** — ród staromarchijski, w Nowej Marchii k. Złocieńca, gdzie wieś Birkholz, dziś Kosobudy, od początku XIV w.; w 1574 roku w Żółtem (D), Zarańsku (D), Lubiczu (F), Chomętowie (F); Fryderyk był starostą – zarządcą dóbr margrabiego w domenie myśliborskiej 1572<sup>32</sup>].

**Blankenburg** — ród z gór Harzu (XII w.), na Pomorzu od XIII w.; a) Aleksander ze Słowieńska (S) – 1; b) Aleksander i Ewald (A); c) 7 ł. w Słowieńsku, 5 ł. w Sobiemirowie (S).

---

<sup>32</sup>H.-G. Ost, *op. cit.*, s. 80.

**Blankensee** — ród saski (XII w.), w ziemi pelczyckiej przed 1322 rokiem, patrycjuszowski Choszczna (1336), z główną siedzibą w Sławęcinie (1350), a) Łukasz ze Sławęcina i Nowego Klukomia (A) – 2; b) tenże Łukasz; Piotr i Antoni z Ziemomyśla (na Pomorzu) – 2; c) Łukasz 7 ł. od 1558 roku b. k. i 1 ł. parafialny od 1540 roku w Sławęcinie; tamże w 1588 roku Asmus i Hans 3 ł. b. k.

[**Block** — ród przywędrował przez Pomorze do ziemi choszczeńskiej w XIII w. (tu potem opuszczone wsie Blocksdorf, Blockhagen), potem strzeleckiej (Brzoza) i chojeńskiej (Przyjezierze, Lubiechów Górny, Żelichów), wymarł w XVI w.].

[**der Boke, Böcke, Buke** — ród przybył z księstwa pomorskiego, znany w XV w. w ziemi chojeńskiej, świdwińskiej, gdzie wymarł w XVIII w.].

[**dem Bone, Böne** — w XV w. w Boleszkowicach (K), ziemi strzeleckiej (Dobiegiew, Lubicz, Bronowice) jeszcze w 1512 roku].

**Borcke** — wielki ród pomorski z ziemi łobeskiej; a) Matzke (Maćko?) ze Strzmiela (w księstwie pomorskim z tytułu lenn nowomarchijskich) – 2, dziedzice Wolfa z tytułu lenn w Słonowicach (S), Janikowie (D), Zarańsku (D) i części, którą on nabył od v. Bodin (?) – 4, Ulryk z tytułu swych lenników: Clausa v. Meseritza (z Ząbrowa) i Rutzowów z Rusinowa (S) – 2; b) tenże Ulryk ze Strzmiela na  $\frac{1}{2}$  Rusinowa (S), Messig i bracia Ernest, Franciszek, Littich i Senftig w Janikowie i Słonowicach; Joachim i Otto, synowie Ottona; Dawid i Joachim, Antoni, synowie Joachima; Franciszek z braćmi na Złocieńcu (Z); w 1582 roku po śmierci Ernesta bracia Messig, Franciszek, Littich (Zittig) i Senftig, a Jan Köderitz otrzymał od elektora ich lenno w Zarańsku (D), także  $\frac{1}{16}$  część pól opuszczonego Bloxhagen (A) i  $\frac{1}{8}$  Krzęcina (A); c) Lutke (zapewne więc Littich z Łobza, Worowa, syn Wulffa i Jutty v. Putbus) 6 ł. w Słonowicach (S).

**dem Borne** — wielki ród przybyły z Saksonii przez Brandenburgię najpierw do księstwa pomorskiego (przed 1287), w okolicy Dobiegiewa (przed 1313) i do ziemi drawskiej, gdzie posiadał Borne (Born), Przytoń, Kłacko, Żółte, Dołgie; b) Piotr [i jego bratankowie] Henryk, Jakub kuzyni i bracia (A); c) Piotr (zm. 1575) 8 ł. w Studnicy (D), 8 ł. w Ginawie (D), 9 ł. w Ziemsku (D) od 1542 roku b. k., w Dołgiem (D) 8 ł. i 3 chłopskie, w Bornem i Przytoniu (D) 2,5 ł.; Henryk 1 ł. tamże, w Bornem 5 ł. chłopskich i 11 dołączonych w 1542 roku chłopskich w Studnicy, 3 ł. w Ginawie, 2 ł. w Ziemsku, 4 ł. i 2 chłopskie opuszczone w Dołgiem, w 1575 roku przejął b. k. 2 ł. chłopskie w Wolicznie i założył owczarnię; Jakub 7 ł. w Studnicy, 1 ł. w Bornem, 4 ł. w Dołgiem, 4 ł. w Wolicznie (D), 3 ł. w Ginawie, 1 ł. w Bornem i Przytoniu.



**Bornstedt** — ród przybyły z okolic Magdeburga lub gór Harzu najpierw (przed 1250) do księstwa pomorskiego, potem do ziemi chojeńskiej (przed 1409) i strzeleckiej (przed 1440); b) Jerzy, Asmus — jako zmarli już w 1573 roku — i Hans (zapewne to starosta domeny w Bierzwniku 1547) w Wołogoszczy (F), Ługach (F), Ogardach (F), Gilowie (F); Joachim i Zabel w Pielicach (F), Henryk, syn Asmusa w Ogardach i małoletni Wolf, syn Melchiora w Ogardach; wszyscy do wspólnej ręki trzymają też lenno Baltazara w Kolsku (A); c) dziedzice Benedykta 10 ł. i 2 parafialne w Kostrzynku (K); Henryk z Wołogoszczy 10,5 ł. na opuszczonych polach Wołogoszczy (F), 2 ł. w Ługach (F), 36 morgów na opuszczonych polach Pielic; Asmus 8 ł. w Wołogoszczy, Hans z Gilowa 5 ł. w Wołogoszczy, Zabel z Pielic 6 ł. w Bronowicach (F), Hans 10 ł. w Gilowie, Wolf, syn zmarłego już Melchiora 26 morgów na opuszczonych polach Pielic; Joachim 26 morgów na polach Pielic, Zabel tamże 78 morgów; tamże w 1588 roku już 7 ł. Ernest i Rüdiger.

**Brand** — ród znany od 1476 roku w ziemi strzeleckiej (Chomętowie); b) Jerzy, syn Piotra, małoletni Paweł i Fryderyk na Chomętowie (F) i Lubiczu (F), Maciej, syn Baltazara, którego od 11 lat nie ma w kraju; c) dziedzice Jerzego 13 ł. w Lubiczu i 8 ł. w Chomętowie, Jerzy 8 ł. w Chomętowie w 1588 w., 2 ł. b. k. w Osieku (S).

**Brederlow** — wielki ród na pograniczu księstwa pomorskiego (tu Brederlow – dziś Przydarłów w gm. Kozielice) z ośrodkiem do 1497 roku w zamku Derczewo (M), po 1319 r. też w Nowej Marchii i w pogranicznej ziemi pelczyckiej (Przekolno, Warszyn); a) Paweł z części Granowa (A) – 1; ród na Przydarłowie (enklawa brandenburska w księstwie pomorskim), z tytułu tego, „co tam posiadają Pyrzyce” (w księstwie pomorskim) – 1; b) Kersten, Kaspar, Baltazar, Melchior, Marcin, Henning, Paweł, bracia i kuzyni; c) Kersten i Paweł 5 ł. w Granowie (A).

**Briesen** — ród z Brandenburgii (1219), osiadły w końcu XIII w. w ziemi świdwińskiej; a) z Brzeźna i przyległości – 3; c) Piotr, Jakub i Krzysztof razem 11,5 ł. w Brzeźnie (S), Adrian 7 ł. plus 6 chłopskich w Krzecku (S), Krzysztof 5 ł. w Koszanowie (S), Paweł 6 ł. w Słonowicach (S), Jakub 2 ł. w Ginawie (D), Jurgen przejął w 1571 roku 6 opuszczonych ł. w Wolicznie (D).

**Bröcker/Bruker** — ród saski (?) przybyły na Pomorze w XIII w., w ziemi chojeńskiej przed 1337 rokiem (Góralice do 1479/1485, potem Czachów); b) Hans (K); c) Hans z Czachowa (K) 8 ł. tamże.

**Burgsdorf** — ród może z Turyngii, rozsiadły w ziemi lubuskiej (już 1325); dobra w Nowej Marchii (Derczewo, Mielęcín, Sitno, Otanów, Kierzków, Kruszwin, Skrzyńka) nabył w XVI w. gdy Kurt w latach 1524–1533/36

pełnił funkcję wójta krajowego; a) Kurt [Fryderyk 1528–1587 syn landwójta Kurta] z Derczewa i Mielęcina (M) – 5; b) bracia Kurt, Fryderyk, Krzysztof [1532–1590] z Derczewa i Mielęcina (M), ich kuzyni Jasper, Reinhard i Hans z Podeltzig (14 km na południe od Kostrzyna w ziemi lubuskiej), Fryderyk, Kaspar i Zabel z „Modross” (w ziemi lubuskiej), Apitz, Jurgen, Fryderyk i Wolf synowie Piotra z „Mertz” (w ziemi lubuskiej); c) Krzysztof na Mielęcinie, 15 ł. w Derczewie (M) i pola opuszczonej wsi Gruse (M), 2 ł. w Skrzynce (M) od chłopą nabyte, w 1588 roku 3 ł. w Otanowie (M), jego brat Kurt Fryderyk w Mielęcinie 27 ł. i 10 ł. od biednych chłopów nabytych w 1588 roku, w 1588 roku obaj w Sitnie (M) już 29 ł.

**Damnitz** — ród staromarchijski, w księstwie pomorskim (1243), w ziemi chojeńskiej (Smolnica 1337), gorzowskiej (Kamień 1350), myśliborskiej (Chłopowo 1353); a) Joachim – 1; b) Nickel z Rościna (M) i Hans z Chłopowa (M) synowie Achima (tj. Joachima) z Rościna, Kurt i Joachim z Rościna; c) Hans z Chłopowa 12 ł. w Chłopowie, 2 ł. w Rościnie od 1580 roku, tamże 2 ł. od 1578 roku i z Kurtem 2 ł. od 1583 roku, Kurt z Rościna 4 ł. tamże, 1. w Chłopowie, od 1580 roku 3 ł. b. k. w Czarnikowie (M), Baltazar od 1558 roku 3 ł. b. k., 3 ł. od 1575 roku b. k. w Chłopowie, 3 ł. od 1582 roku b. k. w Rościnie; tamże Nickel z Rościna 4 ł., Młody Nickel 3 ł. b. k. od 1579 roku, 3 ł. b. k. od 1583 roku, Hans 9 ł. b. k. od 1562 roku; wdowa po Joachimie 3 ł. (i 1 ł. w Chłopowie), stary Joachim 2 ł.

**Dethart/Dieterdt/Dittardt** — w Bobrowie (Dietersdorf) k. Złocięca już w 1337 r., w ziemi pełczyckiej przed 1469 r. i później; a) Claus z Bobrowa (Z) – 1; b) Claus (tenże) w Choszczynie (A); c) tenże 6 ł. oraz 4 chłopskie, 2 opuszczone tamże.

**Dischbergk/Tischbergk** — ród znany w Nowej Marchii dopiero z aktów lennych w 1454 i 1499 roku (Jakub z „Venszdorf” zatem z Voigsdorf, dziś Kurzycka); b) bracia Krzysztof i Baltazar (K); c) Krzysztof 10 ł. w Kurzycku (K).

[**Doberkow** — ród z ziemi lubuskiej i barnimskiej z ośrodkiem w Da-berkow k. Wrietzen, w XV w. i też po 1523 roku w Łysogórkach, Moryniu, Klepiczu (A)]

**Dossow** (dawniej Dossa, Dosse) — ród z Przegnicy, w Nowej Marchii już w 1270 roku (wójt ziemi chojeńskiej), z ośrodkiem w Piasecznie k. Trzcńska; a) – 1; b) bracia Claus i Bartłomiej z Piaseczna (K); c) Claus z Piaseczna ma 8,5 ł. tamże i do tego w 1588 roku 8 ł. b. k., część pól Batowa (M), część Krasnego (M), z braćmi opuszczone pola wsi Nienhoff k. Piaseczna; jego brat Bartłomiej 8,5 ł. w Piasecznie, w 1588 roku 6 ł. w Pstrowicach (M); rodzina na opuszczonych polach wsi Brewitz (K) k. Piaseczna 60 morgów.

**Eickstedt** — ród staromarchijski spokrewniony w XI w. z Askańczykami, od połowy XIII w. na Pomorzu (biskup kamieński Fryderyk 1330-1343), w Nowej Marchii znany od 1337 roku; a) Piotr z Krzęcina, Starego Klukomia i opuszczonej wsi Bloxhagen (A) –  $\frac{1}{2}$ ; b) Piotr z Krzęcina (A); c) wdowa po Piotrze 5 ł. i parafialny w Krzęcinie.

[**Ellingen** — ród staromarchijski, w ziemi chojeńskiej (Białęgi, Krzymów, Stołeczna, Goszków) już w 1391 roku i w XVI w.].

[**Falbe, Valwe** — drobny ród rycerski z Dobiegniewa i okolic Dobiegniewa (Słowin, Radęcin – lennicy cystersów, Ługi, Wołogoszcz) w XIV–XVI w.].

**Flatow** — ród staromarchijski, w ziemi tuczeńskiej już 1306 roku, w Złotowie (Flatow) wałęckim (1492), w Nowej Marchii znany w Sarnikach k. Pełczyc od 1478 roku; c) rodzina ma 9 ł. na opuszczonych polach Krępej już w Polsce położone.

**Friedeberg** — ród wzmiankowany w Nowej Marchii w 1411 r.; b) Achim (A); c) tenże (Joachim) 4 ł. i 4 sołtysie w Święciechowie (A) k. Drawna.

**Friedeborn** — w ziemi lipiańskiej (1337), strzeleckiej (Clemen w 1458); c) Joachim ze Święciechowa (A) ma 6 ł. w Brzozie (F).

**der Goltz** — bracia Arnold i Konrad, lokatorzy miasta Drawska, w 1297 roku przybyli z ziemi wkrzańskiej; potem ród w ziemi drawskiej (Woliczno, Janikowo 1348, Mielenko, Oleszno 1486), w dobrach joannitów z Czaplinka (1361), stąd od 1368 roku jako Golcowie w Polsce (Broczyno, Rzepowo, Machliny, Siemczyno i inne), również w ziemi choszczeńskiej (Korytowo 1381, Konotop 1503, Rakowo 1486); a) z Worowa (Z) – 1, z Kosobud (Z) – 1; z Mielenka (D) – 1, Jerzy i jego dziedzice tamże – 1, Joachim i Jerzy z miasteczka Korytowo i wsi Rakowo (A) – 4, Henryk i Kuno dziedzice z Broczyna (tu jako Proitz) i Rzepowa (Z), pewnej liczby chłopów w ich części Janikowa (D) i połowie Kaleńska (Z) – 1; b) Jerzy i Joachim synowie Hansa na lennie zamkowym w Drawsku, Kaspar i Jerzy synowie Jerzego z Kerchen (?) i Mielenka oraz dwa łany lenna zamkowego w Drawsku; Kuno, Claus, Jerzy bracia z Worowa (Z), Hans, Hans i Ewald bracia i kuzyni; Henryk, Kuno, Melchior i Serwin otrzymali lenno w 1536 roku, ponieważ jednak potem Melchior, Henryk, Hans ojciec Ewalda i Kuno ojciec Hansa zmarli, od tej pory listu lennego elektorskiego dotąd nie otrzymali; c) Jurgen 3 ł. w Drawsku (D); Piotr 8 ł. w Wolicznie (Goltz) (D), Henryk tamże 4 ł., Joachim z Korytowa (A) 7,5 ł. tamże, 4 ł. sołtysie w Konotopie (A) k. Drawna; Kaspar 3 ł. w Olesznie (D), Jurgen tamże 5,5 ł., w Korytowie 11,5 ł., w Rakowie (A) 12 ł. oraz 2 ł. chłopskie i 1,5 sołtysich, Joachim tam-

że 9 ł. nabyte od poddanych w 1538, 1548 i 1556 roku, Kaspar 2 ł. i Jurgen 4 ł. od 1554 roku w Mielenku Drawskim (D).

**Gram(me)** — ród z okolic Dobiegniewa (1417) z ośrodkiem w Mierzęcynie (1435); b) około stułetni Asmus Starszy, Asmus Młodszy synowie Ekharda z Mierzęcina (F); c) Asmus w Mierzęcynie ok. 12 ł. nie pomierzonych, nabytych od chłopów.

**Güntersberg** — ród przybył z gór Harzu do Szczecina (przed 1278), potem do ziemi stargardzkiej (ośrodkiem Ravenstein – Wapnica), od 1296 roku w Nowej Marchii z ośrodkiem w Kaliszu i ziemi kaliskiej (1337), również w ziemi choszczeńskiej (Lubieniów, Kraśnik, Kiełpino 1350, Sławęcín 1490, Rzecko 1509); a) od dawna 5 i 5 od czasu margrabiego Jana; Hans z różnych dóbr – 3; razem ród 13 koni, w tym: 9 z tytułu dóbr zamkowych (w Kaliszu) i Franciszka na Piaseczniku (w księstwie pomorskim); Albrechta i Franciszka razem – 3; dziedziców Antoniego z Żabina (D) – 1; Krzysztofa z Sitz [zapewne wsi w księstwie pomorskim – „Sicku”] i pewnych łanów w Suliborzu (A), Macieja z części Lubieniewa (A) – 1, tegoż z jego części Lubieniewa i Kraśnika (A) oraz pól opuszczonego Kiełpina (A) – 1; b) bracia Valtin i Eckhard synowie Hansa z Kalisza (D), z nimi do wspólnej ręki Albrecht, Franciszek, Krzysztof synowie Jerzego, także dobra po zmarłym Antonim z Żabina (D) według nadania z 1565 roku, lecz przy pretensjach Joachima, Henryka, Dionizego i Valtina synów Macieja i Joachima syn Valtina, wszystkich z Lubieniewa, Suliborza, Kraśnika, Żabina (A); Krzysztof z Suliborza; c) Albrecht 4 ł. w Kaliszu (D), 4 ł. dołączone do nowej owczarni w Białym Zdroju (D) od 1571 roku, 1,5 ł. w Springfield<sup>33</sup> (Z); Valtin i Eghard 15 ł. w Kaliszu, 3 ł. w Suchowie (D), 5 ł. b. k. w Dębku (do 1588 roku jeszcze 15), 6 ł. w Lubieszewie (D), 10 ł. w Springfield (Z) w 1571 roku dołączone do majątku; Eghard dołączył w 1572 roku 2 ł. do majątku w Nowym Łowiczu; Franciszek 6 ł. w Kaliszu, 6 ł. w Piecniku (wałeckim), 6 ł. b. k. w Suchowie, 1,5 ł. w Springfield (Z); wdowa po Macieju 7 ł. w Lubieniewie (A),  $\frac{1}{4}$  ł. w polach Kiełpina (A), Joachim syn Valtina  $\frac{1}{4}$  ł. na

<sup>33</sup>Zapewne pola opuszczonej wsi Sprunge w 1320 r. wśród nadanych pyrzyckim zakonnikom wokół jeziora Lubie (wymieniona po Lubieszewie, a przed Gudowem) i Springe 1337, której śladem młyn Springmühle przy pld.-wsch. krańcu jeziora (*Pommersches Urkundenbuch*, t. V, nr 3332; R. Berndt, *Die ältesten deutschen Siedlungen in der Gegend von Dramburg*, Heimatkalender f. d. Kreis Dramburg 1930, s. 110), albo wieś opodal Suchowa, potem tylko przysiółek Springe i młyn Springfelde (1689, 1718, 1734); E. H. Utke, *Die letzten v. Güntersberg auf Kallies und Balster*, „Grenzmärkische Heimatblätter” 1941, nr 17, s. 82, 95; K. Kühn, *Chronik der Städte Dramburg, Falkenburg und Callies, sowie der Dörfer des Dramburger Kreises*, Dramburg 1864, s. 186; potem Alt Springe, dziś Borowo.

polach Kiełpina (A), 6 ł. nabyte w 1552 roku przez ojca b. k. od chłopca i 2 chłopskie w Lubieniewie; Krzysztof 6 ł. po ojcu w Suliborzu (A) b. k.

**Hagen** — ród przybyły z Niemiec przez Holsztyn, Meklemburgię i Pomorze lub z Brandenburgii, najpierw do ziemi choszczeńskiej (Krzęcin 1315, Raduń 1319, Żeńsko 1337), po 1369 roku głównie w Nowielinie pod Pyrzycami w ziemi lipiańskiej; a) Michał – 1; b) Joachim, syn Michała z Nowielina (M); c) tenże 11 ł. w Nowielinie, 5 ł. w Sulimierzu (M) wzięte w zastaw od Baltazara Horkera.

**Horker** — najpierw w ziemi gorzowskiej (Wawrów, Santocko, Chróścik, Baczyna najpóźniej 1319), potem w myśliborskiej przed 1400 r. (Sulimierz 1436, Głazów, Mostkowo 1486); a) Joachim i Hans – 2; b) Jakub, Nickel, Kaspar, Baltazar z Głazowa (M) i Sulimierza (M), Jerzy i Hans z Mostkowa (M), bracia i kuzyni; c) bracia Jerzy i Hans 6 ł. w Sulimierzu, 22 ł. w Mostkowie (i 10 ł. od 1584-6), Jakub z Głazowa 6,5 ł. w Głazowie, 8 ł. po Marcynie w Sulimierzu; wdowa po Hansie 4 ł. w Sulimierzu; Baltazar 10 ł. w Głazowie; Kaspar 25 ł. w Głazowie (w 1588 roku Adam syn Kaspara ma tam 15 ł., Baltazar od 1573 roku 10 ł. i dalsze 3 ł. od 1585 roku; Jakub Starszy 4 ł., Ewald i Jakub 7,5 ł. od 1585 roku, a łącznie mają tam 42 ł.).

**Horn** — ród marchijski w pierw na Pomorzu (1282), potem (przed 1337) w ziemi złocienieckiej (Wierzchowo, Osiek Drawski, Żółte); a) Henryk z Żółtego (Z) – 1, Jakub z Ostrowca (Z) – 1; b) Henryk, Jakub; c) Henryk 8 ł. w Żółtem (D); Jakub 7 ł. na opuszczonych polach w Szczytnikach (Gr. Schonberg) (Z), 9 ł. w Ostrowcu.

**Kenstel** — ród zrazu wielkopolski z ośrodkiem w Kaliszu Pomorskim (Janusz 1290), potem gałąź Güntersbergów (przez adopcję rodu) i ich lennicy w ziemi drawskiej (Stawno 1371, Linowno 1371, Żabin 1404, 1515, Żabinek 1404, Kalisz 1419), mógł istnieć w końcu XVI w.].

**Kienitz** — ród w ziemi chojeńskiej (1417), myśliborskiej (Kinice, Otanów 1498, Czólnów 1536); b) Wolf, Feliks i Piotr, synowie żyjącego Jerzego; c) Wolf 10 ł. w Czólnowie i od 1573 roku 2 ł. plebańskie i 4 ł. kupione w 1578 roku b. k., 5 ł. w Otanowie, ponadto w 1588 roku 3 ł. także Feliks wraz z Burgsdorffami; Piotr od 1587 roku 3 ł. w Czólnowie.

**Klemptzow** — ród ziemi świdwińskiej (Klepczewo – Klemzow 1383, Więclaw 1414); a) ze wsi Klepczewo (S) – 1; b) kuzyni Hans, Antoni, Achim, synowie Jakuba Joachim i Piotr; c) Joachim i Piotr 8 ł., Hans 4, wdowa po Joachimie 4, wdowa po Antonim 8 ł. w Klepczewie.

**Koppe/Köppe/Labentz** — ród ziemi świdwińskiej (Otto de Labenz 1337 tj. z Łabędzia, Otto Coppe 1499 także, lennicy Borków ze Złocieńca w Starym Resku); a) Joachim z Łabędzia (S) – 1; c) 3 ł. w Łabędziach.

[**Kremptzow** — ród marchijski, w księstwie pomorskim od końca XIII w., w ziemi strzeleckiej po 1319 roku (Chomętowo przed 1337, Górzno 1396, Kolsk 1473, Dobiegniew), potem w świdwińskiej (Oparzno, Ząbrowo, Klepczewo 1536)].

\***Kruse/Krause** — c) Melchior (starosta Złocieńca 1569) 4,5 ł. na polach Choszczna (A).

**Kuhmeise** — w Nowej Marchii ród znany przed 1402 rokiem, z ośrodkiem w Barnówku (G), Dysznie (M), Ostrowcu (M); a) Baltazar z Barnówka – 2; b) tenże z czterema synami; c) Oswald na Barnówku 28 ł. tamże z kuzynami.

**Kummelow** — drobny ród rycerski gdzieś w Nowej Marchii znany od 1402 roku. Piotr z tego rodu składał hołd w 1402 roku, wymieniony po Beneckendorffie; Piotr (syn jego?) w 1433 roku podpisywał akt konfederacji rycerstwa<sup>34</sup>; a) – 1.

**Le(c)kow** — ród ziemi świdwińskiej chyba już od XIII w., znany od 1321 roku, z ośrodkiem w Lekowie, również w Klepczewie, Oparznie, Łąkowie, Przybysławiu, Cieszynie, Nielepie, Kłodzinie, Ciechnowie, Kunowie; a) ze wsi Lekowo (S) – 1; b) Natzmer syn Piotra, Wolf, Kaspar, Hieronim, Ignacy i Jakub synowie Jakuba, kuzyni; c) Kaspar 4 ł. w Lekowie, w Cieszynie (S) 5 ł., Natzmer w Lekowie 2 ł.

**Lentz(en)** — ród w ziemi pyrzyckiej (XIV w.), strzeleckiej (XIV w.), myśliborskiej (XV w.), drawskiej (XVI w.); a) Mateusz z Karwic (D) – 1; c) Mateusz na Karwicach (D) 4 ł. „starego dworu” i 4 plebańskie, 6 chłopskich „zu Carpzw” [wieś do identyfikacji zapewne k. Karwic], Ludwik od 1565 roku trzyma to b. k.

**Liebenow** — ród może przybyły z Saksonii (1224), w ziemi lubuskiej (XIII w.), w księstwie pomorskim (1261), po 1268 roku w ziemi choszczeńskiej k. Recza (Lubieniów, potem Kraśnik, Święciechów, Kiełpino, Rzecko); c) Maciej 5 ł. na polach Kiełpina (A) i 4 ł. w Lubieniewie (A).

**Liebenthal** — ród może z księstwa brunszwickiego przybyły na Pomorze w połowie XIII w., w Nowej Marchii znany od 1278 r. w ziemi myśliborskiej (Sulimierz 1337, Renice 1479), lipiańskiej (1337), chojeńskiej (Smolnica 1337), świdwińskiej (Łabędzie 1487); a) z Nowogródka (M) – 1; b) Krzysztof, Jerzy, Kaspar, synowie Joachima, Liboriusz, Jakub, Antoni, synowie Hansa, Tomasz, syn Achima, Marek, syn Klausa, Krzysztof, syn Asmusa, Piotr, syn Joachima; c) Jerzy z Pstrowic (M) ma 10 ł. tamże, część pól

<sup>34</sup>R. Eckert, *Geschichte von Landsberg an der Warthe, Stadt und Kreis*, Landsberg 1890, s. 79, cz. II, s. 43.

Batowa (M), kuzyni Piotr i Krzysztof mają 14 ł. na polach opuszczonej wsi Krasne (M); Jakub 9 ł. w Nowogródku (M); Tomasz 11,5 ł. w Renicach (M), Kurt i Baltazar 23 ł. tamże, w 1572 roku nabyli tamże jeszcze 7 ł.

\***Löben** — c) Baltazar 2 ł. w Osieku (F) w 1588 roku b. k.

**Lode** — ród przybyły z Westfalii (1166) przez Meklemburgię (1228) do księstwa pomorskiego (1242), potem w Nowej Marchii w Dobiegniewie i okolicy (Ruhlsdorf, dziś Ostrowiec); a) Kurt z (Nowego) Łowicza (D) – 1; c) w Nowym Łowiczu 4 ł.

\***Manteuffel** — (z Połczyna w księstwie pomorskim); c) Kersten 5 ł. w Bystrzynie (S).

**der Marwitz** – wielki ród z Hawellandu od XIII w. w ziemi gorzowskiej (Marwice, Kłodawa 1337, Wieprzyce 1350, Jenin, Wawrów, Baczyna 1353, Nowy Santok, Gralewo 1407, Wysoka 1457, Stanowice 1455 i inne), chojeńskiej (Smolnica 1337, Zielin 1336); a) Kaspar i Otto – 4; stary (Baltazar) z Grzymiradza (K) i jego kuzyn – 2; b) Wolf i Kurt z Marwic (G), Asmus ze Stanowic (G), wszyscy synowie Kaspara; Jurgen, syn Maurycego, Hans z Wysokiej (G) syn Baltazara, Mauryce ze Smolnicy (K); c) Mauryce ma część Grzymiradza, opuszczone pola wsi Babin (K), 16 ł. w Zielinie (K), w tym 2 ł. b. k. od 1570 roku, w Smolnicy 16,5 ł. i 3 dołączone b. k. w 1582 roku, wdowa po Clausie 10 ł. tamże, Baltazar kupił b. k. w Smolnicy 3 ł. w 1578 i 3 ł. w 1575 roku, 3 ł. w 1568 roku w Zielinie; dziedzice Baltazara 7,5 ł. w Smolnicy i 9,5 ł. w Zielinie, 16 ł. w Grzymiradzu; wdowa dokupiła w 1562 roku 3 ł. w Grzymiradzu i tam dziedzice Maurycego założyli nową owczarnię; Asmus 2 ł. w Jeninie (G), 10 ł. w Stanowicach, Wolf 2 ł. tamże, 5 ł. w Marwicach, Kurt 5 ł. tamże, 1 ł. w Gralewie (G), razem mają opuszczone pola Latowice (Schönfeld) (G), Hans tamże 30 morgów<sup>35</sup>.

**Mellentín** — ród przybyły z księstwa brunszwickiego do ziemi pyrzyckiej (1250), w Mielęcinie (M), potem w ziemi strzeleckiej (XIV–XV w.), Szczecinie (XV w.), w Starzynie k. Chociwła (tu lennicy Wedłów), Linówku k. Ińska (XV w.); c) Krzysztof i Henryk z braćmi 4 ł. w Linówku (D).

**Meseritz** — ród ziemi świdwińskiej znany od XV w., w Międzyrzeczu (Meseritz), Rusinowie (1499), Berkanowie, Słonowicach (1536), lennicy Borków w Naćmierzu k. Łobza; a) wszyscy ze swych dóbr w ziemi świdwińskiej – 3, Paweł z tytułu lenna trzymanego od Borków – 1; b) Joachim, Jakub, Paweł, syn Pawła, Jerzy syn Faustyna; c) Joachim 6 ł. w Berkanowie (S), wdowa po Marcinie 2,5 ł. w Międzyrzeczu (S).

<sup>35</sup>O tym rodzie ostatnio R. Rymar, *Ród Marwitzów w średniowieczu*, „Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny” 2001, 8 (w przygotowaniu).

**Mö(h)le(n)** — ród przybyły przez Meklemburgię (1218) do księstwa pomorskiego (1305), znany w ziemi drawskiej (Mielenko Drawskie 1337), strzeleckiej (Gardzko 1425, Licheń 1499); a) – 1; b) nieletni Jerzy, syn Ottona oraz kuzyni Anzelm, Asmus i Lamprecht na Licheniu (F) i Gardzku (F); c) Otto 11 ł. w Brzozie (F); Asmus 6 ł., Lamprecht 6 ł., wdowa po Ottonie 2 ł. w Gardzku (F); Hans 13 ł. i 2 ł. nabyte przez ojca Anzelma od chłopca w Licheniu (F), tamże w 1588 roku Jakub i Melchior 9 ł. nabytych od trzech chłopów; rodzina ma 6 morgów na polach opuszczonej wsi Dörrenfelde (F, wieś znana z 1337 roku, jej śladem potem młyn Dürrenfelder Mühle, dziś Sarnowo).

**Morner** — ród zapewne z Turyngii, w ziemi lubuskiej po 1250 roku, w Nowej Marchii 1298, do znaczenia doszedł w czasach Wittelsbachów, w Barnówku 1347–1367, Kłosowie (K), Wicinie (K), Czelinie (K), Goszkowie (K); a) – 3; b) Joachim i Piotr z Kłosowa, Wolf i Ludwik z Kłosowa i Czolina, synowie Henryka; c) Joachim i Piotr 32 ł. w Czelinie i Kłosowie, Wolf 12, Ludwik z bratem 8 ł. tamże (Ludwik od 1585 roku 4 ł. w Czelinie b. k.), Hans od 1582 roku 4 ł. w Czelinie, 3 ł. w Kłosowie od 1585 roku b. k., Baltazar 2 ł. od 1584 roku w Czelinie, 3 ł. w Kłosowie od 1587 roku b. k.; Wolf b. k. 4 ł. w Kłosowie od 1558 roku i 4 ł. od 1568 roku.; ród ma część pól Wicina.

**Natzmer** — ród rycerski księstwa pomorskiego, do którego może należał nowomarchijczyk Dobiesław z Naczmersdorf (1316); w Świdwinie (1447); b) Wilhelm, Hans, Altwig i Joachim, synowie Joachima w Słonowie (F) i części Długiego, Ług i Ogardów (F),  $\frac{1}{4}$  części „Segewald heide” (F zatem las Żabicka – Seegefælde); c) Wilhelm 7,5 ł. i 3 ł. wykupione od chłopów w Ługach, tenże w Słonowie 114 morgów.

**der Osten** — wielki ród saski, od 1242 roku znany w księstwie Rugii i Pomorza, w Nowej Marchii od nabycia Drezdenka z okolicami w 1316 roku; po jego sprzedaży w 1408 ośrodkiem Golenice z Rowem, Warnicami, Kierzkowem, Babinem (K); w ziemi choszczeńskiej posiadał Kołki (1439), w strzeleckiej Słonowo (przed 1465); a) Hans i jego stryjowie Achim i Burchard z ziemi świdwińskiej – 1; ród z Golenic (M) – 5, w tym Antoni – 3, Jerzy – 2; Hans i Ewald z Waldenburg (Dąbie na Pomorzu) z różnych dóbr – 4; ród z Kołków (A) – 1; b) bracia Hans, Kaspar, Ewald (A); Aleksander, syn Dionizego z Golenic, Wedige z Płotów (w księstwie pomorskim), Ewald i Valtin bracia, bracia Fryderyk i Dawid z Woldenburgu (Dąbia) na Pomorzu; c) Ewald z Kołków (A) 8,5 ł. w Kołkach, tamże Kaspar 7,5 ł., Hans 7,5 ł., razem 3 ł. na polach opuszczonej wsi Jacobsdorf (A, k. Kołek); Aleksander z Golenic (M) 12 ł. tamże i 4 ł. od 1558 roku b.k, 17 ł. w Warnicach



(K), w tym 6 z 1570, w Kierzkowie (M) 5 ł., 12,5 ł. na opuszczonych polach wsi Golczew (M, k. Golenic).

**Papstein** — w Nowej Marchii ród znany dopiero od 1393 roku (Cho-  
mętowo do 1465, potem w Dankowie (F),  $\frac{1}{2}$  Lipich Gór (1499), Licheniu  
(F), Ogardach (F); a) z Dankowa – 2; b) Jakub Starszy (z Dankowa) i jego  
bratanek Jakub syn Hansa; c) kuzyni Jakub Starszy i Młodszy po 4 ł. w ro-  
dowym Dankowie (F), po 10 ł. w Lipich Górach (F), tamże w 1588 roku  
ponadto Hans i Chim po 2 ł. chłopskie.

[**Petersdorf** — lennicy Wedłów (?) w Ściennem k. Ińska (1513, 1515)].

**Platow/Platen** — ród w ziemi chojeńskiej (1499), zwłaszcza gorzow-  
skiej (część dóbr zamkowych Santoka, Janczewo 1500, Stare Polichno 1565);  
a) Platen z (Nowego) Santoka i (Starego) Polichna (G) – 2; b) Asmus, Fry-  
deryk, Kaspar — żyjący w Czechach — synowie Fryderyka oraz Jerzy i Nic-  
kel, synowie Krzysztofa na Bobrówku (F); c) Jerzy 8 ł. w tym 3 chłopskie  
w Janczewie (G), Fryderyk 7 ł., Nickel 8 ł. tamże, ponadto wszyscy 3 ł.  
plebańskie.

**Plötz** — ród staromarchijski (1186) w ziemi chojeńskiej (Barnkowo  
1308, Czachów 1337, Goszków 1353, Garnowo 1372, Krzymów 1372, Mętno  
1401, Brwice 1420, Chełm 1444); a) v. Pletzen –1; b) Hans z Żabowa na  
Pomorzu, syn Bertrama; c) tenże 7 ł. w Chełmie (K), Bernd 3 ł. tamże od  
1586 roku.

**Rode/Raede/Rhöden** — lennicy Wedłów w Runowie, Winnikach  
k. Węgorzyna (już 1321); a) Jerzy z Runowa lennik Wedłów (A) – 1; c)  
Jurgen 1 ł. w Runowie (D) i 6 ł. na opuszczonych polach folwarku w Win-  
nikach (D).

**Retzen** (czyżby stary ród **Retzin** przybyły z okolic Magdeburga,  
w Gardzku k. Strzelec przed 1319, Górznie 1370, Mostkowie 1337, Jeziorkach  
wałeckich); c) Jasper w 1571 roku dołączył do swego majątku w Lubieszewie  
(D) 3,5 ł.

**Rochel/Rüchel** — ród w ziemi świdwińskiej (1469); a) Łukasz z Zą-  
browa (S), Urban syn Piotra, Michał z Berkanowa (S), Faustyn i Piotr jego  
bracia z Berkanowa i Ząbrowa – 1; c) Michał 5 ł. w Berkanowie,  $\frac{1}{3}$  ł. w Zą-  
browie, Urban tamże 1 ł., Łukasz 4 ł. tamże.

**Rohwedel** – ród ziemi choszczeńskiej przybyły przed 1319 rakiem  
z hrabstwa Szwerynu (1311), w Krzęcinie (1333), Starym Klukomiu (1336),  
Rakowie (1337), Choszcznie (1358); a) Hartwig i Tomasz z Krzęcina, opusz-  
czonego Bloxhagen i Starego Klukomia (A) –  $\frac{1}{2}$ ; b) Tomasz; c) tenże 16 ł.,  
3 chłopskie i 2 plebańskie w Krzęcinie (A), wdowa po Hansie 6 ł. i 1 para-

fialny tamże; wdowa po rajcy Choszczna Tomaszu ma część pól miejskich Choszczna.

\***Rollingshagen** — (ród poza tym nieznan); b) Hans Młodszy (G).

**Rostin** — najpierw zapewne w związku z wsią Rościn (M), w ziemi strzeleckiej (1445), w Lipich Górach (1499); b) Kuno z Lipich Gór (F); c) tenże 18 ł. tamże, w 1588 roku ponadto 8 ł.

**Rüchel** > Rochel.

**Ruffe(n)/Rove** — w pierw ród znany jako patrycjuszowski Pyrzyc (1339), w ziemi lipiańskiej (1402), gorzowskiej w dobrach zamku santockiego (Wojcieszyce, Wawrów 1433, Gralewo 1452, Santok 1499, Janczewo 1512); b) Baltazar; c) tenże 15 ł. w Gralewie (G), Hans 12 ł. w Wysokiej (G).

**Rulicke** — ród ze wsi Linde w marchii miśnieńskiej, w Nowej Marchii od 1482 roku (Pełczyce), od 1485 roku w dobrach zamkowych Santoka (Gralewo, Janczewo, Polichno); c) bracia Wolf i Krzysztof 21 ł. w Gralewie (G) i 4 ł. b. k. w 1588 roku.

**Runge** — ród holsztyński, na Pomorzu (1284, z ośrodkiem w Jesionowie gm. Przelewice), w ziemi tuczneńskiej (1306), na Krajnie jako Sypniewscy (Sypniewo 1391), w Trzcíńsku (1362), w ziemi myśluborskiej (Dzikowo 1372, Rychnów 1491, Dziedzice 1499); a) Piotr z Dzikowa (M) – 1; b) Piotr komtur joannitów [w Werben] i Marcin, synowie Bartłomieja; Tomasz i Fryderyk, synowie Henryka Jerzego; Marcin, syn Piotra, wszyscy z Dzikowa mają też pola opuszczonej wsi Brunckow [k. Barlinka, znana od 1298 roku] trzymane dawniej w lenno od kolegiaty myśluborskiej; ich kuzyni Henryk, syn Bartłomieja, Jakub, syn Michała i Tomasz, wszyscy z Jesionowa (w księstwie pomorskim); c) Jakub i Tomasz Młody z Jesionowa 7 ł. na polach opuszczonej wsi Dziedzice (Alt Deetz) (M), 14,5 morgów na terenie opuszczonego Strąpia (M); Marcin Starszy z Dzikowa (M) 14,5 morgów w opuszczonej wsi Strąpie, 8 ł. w Dzikowie; bracia Tomasz i Henryk 11 ł. tamże, Marcin Młody 9 ł. tamże i 14,5 morgów na polach Strąpia, wszyscy trzej mają  $\frac{1}{3}$  (71 morgów) pól Dzikówka (Lutke Dickow) (M); Henryk z Jesionowa ma (62 morgi) opuszczonej wsi Strąpie.

**Rutze/Rutzo/Ruetze/Rutzow** – ród holsztyński w ziemi świdwińskiej (1321), gdzie wieś Rützw (Rydzewo) i Rützenhagen (Rusinowo), w Rydzewie 1337, Rzepczynie 1337, Rusinowie 1441, Bełtnie; a) Hans z Rzepczyna (S) i przyległości – 2; c) tenże Hans 1 ł. w Bełtnie (S), 3,5 ł. w Rzepczynie, 2,5 ł. w Kowanowie (S); Jurgen (v. Rutzow) 2 ł. w Rusinowie (S), wdowa po Antonim 2 ł. tamże.

**Sack** — ród staromarchijski (1212), w ziemi chojeńskiej od początku XIV w. (Stoki, Barnkowo 1308, Raduń 1333, Sitno 1353, Brwice k. Trzcńska 1391, Przyjezierze k. Morynia 1399, Błeszyn 1399, Klepicz 1401, Witnica 1499), także w strzeleckiej (Bronowice 1333); a) ci co „koło Trzcńska siedzą” – 1; Fryderyk z braćmi i kuzynem Klausem z Przyjezierza – 7; b) Baltazar, syn Zygmunta z Brwic (K), Zygmunt, syn Fryderyka z Przyjezierza, Antoni i Krzysztof, synowie Klause z Przyjezierza i Stoków (K); c) Baltazar 23 ł. w Brwicach (K), 11 ł. w Stokach (K), Krzysztof ma pola nie pomierzone w Przyjezierzu (K), 5 ł. od 1586 roku w Mirowie (K), jego kuzyn Zygmunt 6,5 ł., b. k. 21 gospodarstwa zagrodnicze i 3,5 ł. od 1586 roku w Przyjezierzu, 17 ł. (3 b. k. z 1564) i 3 ł. od 1576 roku w Witnicy (K), 5 ł. od 1576 roku i 6 ł. od 1586 roku b. k. w Mirowie (K), 7 ł. od 1578 roku w Orzechowie (K) b. k., 4,5 ł. b. k. w Klepiczu (K); Achatius 12 ł. w Stokach; Antoni 18 ł. b. k. w Przyjezierzu, owczarnię b. k. w Mirowie na elektorskich polach.

**Sanitz** — ród marchijski przybyły przez Meklemburgię i Pomorze do ziemi strzeleckiej (1300), z lennami w Słwinie (1314), Wielisławicach (1333), Sokółsku, Bobrówku (1337), Kolsku, Licheniu (1362), Bronowicach, Brzozie (1499); a) – 2; b) Maciej, Otto, Kaspar, Paweł od 15 lat poza krajem, Baltazar, bracia i kuzyni w Wielisławicach; Asmus, Antoni, Fryderyk, Hans, Jakub, Otto i Hans Fryderyk oraz Idzi, syn Tomasza (żył 6 I 1569); Joachim i Rüdiger synowie Henryka, bracia i kuzyni na Bobrówku (F), Sokółsku (F), Brzozie (F), Licheniu (F) i Bronowicach (F); wiemy też że w 1564 roku Marcin miał Żabicko (F); c) Asmus 9 ł. i 8 chłopskich w Brzozie (F), dziedzice Tomasza 11 ł. tamże i 11 ł. w Bronowicach (F), Mathis z Wielisławic (F) 14 ł. tamże, 4 ł. w Brzozie, bracia Kaspar i Baltazar z Wielisławic (po 7 ł. tamże) 7 ł. w Brzozie, Fryderyk z Bronowic 5,5 ł. tamże, 3 ł. w Brzozie; wdowa po Heidenreichu 5 ł. w Bronowicach; rodzina (w tym Jakub) posiada Bobrówko (F); Otto, Hans, Jakub na Sokółsku (F), w 1588 roku mieli 13 ł. od chłopów wykupione; Antoni z Lichenia (F) 23 ł. i 3 ł. od zagrodników tamże, Asmus tamże w 1588 roku ma 4,5 ł. od chłopów nabyte.

**Schack** — ród pomorski na Przelewicach od XIII w., z lennem nowomarchijskim w Bylicach (M); b) Adam, Baltazar, Dawid, synowie Hansa; Zygmunt, Piotr, Jurgen, synowie Kerstiana (z Przelewic z tytułu lenna w Bylicach).

**Scharn/Scharen** — ród ziemi świdwińskiej znany od XV w. (Słowieńsko 1466, Kartlewo, Lekowo, Łabędzie 1469, Krosino 1471; kuzyni Max i Piotr otrzymali list lenny margrabiego Jana na dobra w Berkanowie, Ząbrowie, Łabędziach, Kartlewie, 1536); a) Joachim z Łabędzia (S) – 1; b) Dionizy z części Kartlewa (S; z Łabędzia, także w Berkanowie 1569); c) Antoni 4 ł. w Łabędziach b. k.

\***Schlichting** — a) Aleksander z tytułu połowy ekspektatywy w Siecinie (Z) – 1.

**Schmiedeberg** — drobny ród rycerski z okolicy Ińska w Storkowie (1491), Ściennem (1493), Lublinie (1509); a) ze Storkowa, Gronowa, Janikowa (D) jako lennicy Wedlów – 2,5; c) Filip 8 ł. w Storkowie (D), Gunter 8 ł. tamże, Joachim Młodszy 4 ł. tamże, 4 ł. w Ściennem (D) nabyte w 1573 roku od chłopów (potem b. k. trzymał je syn Krzysztof) i 1,5 ł. w Miałce (Werdersfelde przysiółek Ściennego – D), Joachim Starszy 2 ł. plebańskie od stu lat w Storkowie, Dawid 4 ł. tamże (razem 26 ł.; w 1588 r. już 31 ł. b. k.); Claus ze Ściennego 4,5 ł. w Ściennem nabyte od chłopów w 1573 r., 1,5 ł. w Miałce.

**Schönebeck** — ród w Brandenburgii (1300) i księstwie pomorskim (1320), w ziemi golenickiej (Dolsk, Różańsko 1337, Kierzkow 1411), chojeńskiej (Orzechów, Czachów 1490, Moryń 1500), myśliborskiej (Dyszno 1498, Ostrowiec 1517), gorzowskiej (Kamień 1486); a) z Dolska (M) i Kamienia Wielkiego (G) – 4; (Jakub syn Baltazara?) z tytułu ekspektatywy w Sulimierzu, lenna w Tarnowie (G w domenie Mironice), Dąbroszynie (G) i Warnikach (G) trzymanego od mistrza joannitów – 1; b) Eustachy, Asmus, Henryk, synowie Asmusa; Krzysztof, syn Klausa; Asmus, syn Hansa; c) bracia Achatius i Asmus z Dolska (M) 14 ł. w Dolsku, Asmus 12 ł. w Dąbroszynie (G), 10 ł. i 4 plebańskie w Dysznie, 7 ł. w Ostrowcu (M), Henryk 2 ł. w Gądnie k. Morynia (K) i 8 ł. w Moryniu; Henryk z Kamiennego Jazu (w księstwie pomorskim) posiada 6 ł. w Czachowie (K), część pól opuszczonych w Łysogórkach; Jakub z Kamiennego Jazu 4 ł. w Czachowie, Krzysztof w Kamieniu Wielkim (G) 19 ł. w tym 6 chłopskich, 12 ł. w Dąbroszynie (K), 5 ł. w Tarnowie (G), przed 1572 rokiem kupił od Wedlów posiadłość w Raduniu (K), Eustachy 12 ł. w Warnikach (G).

**Schöning** — ród z księstwa brunszwickiego w ziemi pyrzyckiej (1250), w ziemi myśliborskiej (Mostkowo, Sulimierz 1303, Dziedzice 1337), lipiańskiej (Krasne 1399), gorzowskiej (Gralewo 1337), mieszkowickiej (Goszkówek 1375), strzeleckiej (Tuczno, Lubicz w XV w.), chojeńskiej zwłaszcza (Krajnik Dolny i Górny 1402, Grabowo, Krzymów, Orzechów, Lubiechów Dolny, część Bielina); a) Hans z Lubiechowa Górnego – 3; b) tenże, Wilhelm z Lubiatowa na Pomorzu (dziś gm. Przelewice) syn Joachima, Marek z Lubiatowa z dwoma braćmi, Faustynem uwięzionym na Węgrzech i Joachimem w Anglii; Hans w części Czachowa (K); Joachim i Piotr, synowie Jerzego i ich bracia nieobecni w kraju; Hans, Achim i Daniel oraz Hans, syn Jerzego, wszyscy na Tucznie (F) i części Lubicza (F) z 18,5 łanami; c) Hans 4,5 ł. w Lubiczu (F), Joachim Młody 250 morgi w Tucznie (F), Joachim

Starszy 150 morg tamże, Piotr 150 morg tamże (razem 36,5 ł. tamże mają), w 1588 roku ponadto Hans 4 ł., Piotr 3 ł., Wawrzyniec 2 ł. tamże; Hans 6 ł. w Grabowie (K) i 8 ł. w Lubiechowie Górnym (K).

[**Schwarzenholz** — ród brandenburski (1157), w księstwie pomorskim (1321), w ziemi chojeńskiej 1348 (Stoki 1441, Mętno 1469)].

**Steinbeck** — ród staromarchijski, na Pomorzu (1269), w ziemi widuchowskiej (Lisie Pole), mieszkowickiej (w Bielinie 1414, Stołpku k. Mieszkowice 1472); b) Joachim syn Henninga z Bielina (K); c) Joachim tamże 11 ł., 4 ł. kupione od chłopów i 3 ł. wykupione b. k. w 1558 roku.

**Steinwehr** — wielki ród pomorski w ziemiach kamieńskiej, bańskiej, pyrzyckiej (1309), w Nowej Marchii w Dziedzicach (1400), Dobięgniewie (1474), Myśluborkach (1564); a) – 1; b) Dawid, Kurt i Hans, synowie Wilhelma, Paweł (ten na pewno z Dziedzic, 1568), Adam, synowie Marcina; ich kuzyni również na Pomorzu: Wolf i Jurgen z Żelechowie (k. Bania), Walenty z Widuchowej (n. Odrą); ich lennem pola Myśluborek *bei Kessow* (? czyżby oznaczało to położenie „koło Kosina” dziś w gm. Przelewice); również Krzysztof i Tide, synowie Jurgena w Oćwiecie na Pomorzu (dziś gm. Przelewice) mają  $\frac{1}{4}$  część opuszczonych pól Bylic (*Lindenbusch*) (M); na Pomorzu Liboriusz i Kaspar, Jurgen, Hartwig i Wilhelm bracia i kuzyni na Rożnowie (k. Bania), Krzysztof, Tide i Jurgen na Oćwiecie i Klukach (tuż przy Oćwiecie), Hans, Andres, Joachim i Wolf bracia i kuzyni na Dobropolu (w księstwie pomorskim, dziś w gm. Dolice); w Nowej Marchii Paweł, Adam, Dawid, Kurt i Hans kuzyni i bracia z Dziedzic (M); c) Wolf 10 ł. w Widuchowej (w księstwie pomorskim) z czego 5 ł. należy do Nowej Marchii. Ród trzymał lenna „do wspólnej ręki”, stąd matrykuły lenne nowomarchijskie wymieniają licznych rodowców rozsiadłych w księstwie pomorskim.

\***Stoer** — Leonard, radca kamery elektorskiej z Kostrzyna 21 ł. w Naroście (K), 12 ł. w Myśluborzycach (M).

**Strauss** — ród anhalcki (1224), w Brandenburgii (1236), w Nowej Marchii (1260), w ziemi myśluborskiej (Dalsze 1337, Nawrocko 1479, Czerników 1492, Pniów 1492, Kruszwin 1494), gorzowskiej (Dzieduszyce 1337, Santok, Różanki, Wojcieszycy, Wawrów przed 1400, Janczewo 1499), chojeńskiej (Witnica 1433, Krajnik Górny 1443, Krzymów 1461; a) – 5; b) Tomasz z Peden (?), Zygmunt z Różanek (G) i Piotr, syn ich kuzyna Hansa; Hans z Wojcieszyc (G), bracia Daniel z Krajnika (K), Idzi z Czernikowa (M); bracia Krzysztof, Joachim, Kaspar; Bernd z Krajnika Górnego; c) Krzysztof z Krajnika 15 morgów na polach Zatonii Dolnej (K), 2 ł. w Krzymowie (K), 5,5 ł. w Krajniku Górnym, Piotr z Wojcieszyc (G) 8 ł. w Wojcieszycach, 2 ł. w Krzymowie (Hanseberg), obydwaj mają 44 morgi opuszczonej

wsi Cremow („Krzymów” opuszczony opodal dzisiejszego Krzymowa) (K), Marcin 5 ł. tamże, Daniel z Czernikowa ma 15 morgów na polach Zatonii Dolnej, opuszczone pola (44 morgi) wsi Cremow, 4 ł. b. k. w Krzymowie od 1574 roku i 4 ł. od 1580 roku b. k., z Baltazarem 11 ł. w Krajniku Górnym; Baltazar ma 12 morgów na polach Zatonii Dolnej, 30 mórg opuszczonej wsi Cremow, Kaspar z Krzymowa 4 ł. b. k. w Krajniku Górnym; Idzi w Nawroczku (M) 4 ł. nabyte od chłopów w 1572 roku i 3 ł. od 1585 roku b. k., z bratem Danielem ma 6 ł. w Czernikowie (M), opuszczone pola Pniowa (Pinnow) i „Dąbrowy” (Damerow) k. Czernikowa (170 morgów); ich kuzyn Baltazar ma tamże 70 morgów; 9 ł. w Wojcieszycach, Hans z Wojcieszyc 8 ł. tamże, 2 ł. w Lubnie (G), w Różankach (G) 7 ł. z kuzynem Tomaszem, 12 ł. i 4 parafialne z kuzynem Baltazarem w Wojcieszycach; Zygmunt 12 ł. w Różankach, Hans 11 ł. tamże (razem w Wojcieszycach 29 ł.); Wawrzyniec 3 ł. w Czernikowie od 1563 roku b. k.

**Stucko/Sukow** — od XIII w. w księstwie pomorskim, wasale Wedłów w Dłusku k. Inśka; a) Piotr i Hans z Dłuska (Blankengagen), lennicy Wedłów (A) –  $\frac{1}{2}$ ; c) rodzina ma 3 ł. na nowiznie w Dłusku.

**Sydow** — ród marchijski (1259), w Nowej Marchii od 1272 r., w ziemi chojeńskiej i mieszkowickiej (Boleszkowice 1325, Krzymów, Zielin, Czachów 1330, Wierzchlas, Wysoka 1333, Sitno 1352, Brwice 1373, Dobropole 1444, Stołeczna, Gogolice 1460, Mieszkowice, Kurzycko 1466, Goszków 1472, Troszyn, Wicin, Góralice 1495), gorzowskiej (Wysoka 1333, Kamień 1337); a) – 6 (Piotr, Busso, Hans – po 2); b) bracia Achatius z Sitna (K), Hans z Goszkowa (K), synowie Piotra, Arndt syn Piotra z Dobropola (K), Hans i Tomasz z Góralic (Gordelsdorff), synowie Tomasza; Joachim, Andrzej i Kaspar, synowie Hansa ze Stołecznej (K); Kurt i Joachim z Retzdorf (tj. Rehdorf, dziś Stoki – K?), synowie Marcina; c) Hans 12 ł. w Białęgach (Bellingen – K); oraz b. k. 2 ł. od 1567 roku, 2 ł. od 1573 r., 2 od 1578 roku, 2 ł. od 1582 roku w Góralicach (K), 4 ł. w Białęgach (K) od 1580 roku b. k., (tenże Hans?) 17 ł. w Goszkowie, w tym b. k. 3 ł. od lat i 4 ł. od 1570 roku; Arndt 5 ł. w Dobropolu; Achatius 3 ł. w Troszynie i ł. plebański, w Sitnie 13 ł., 10 ł. na opuszczonych polach Wicina (K), pola opuszczonego Parneckel k. Troszyna; Kurt 14 ł. w Stokach; Joachim Starszy 12 ł. w Stołecznej, tamże jego matka 7, Joachim Młodszy ze Stołecznej tamże 10 ł., obydwaj mają pola (11 ł.) pod uprawą na opuszczonych Gogolicach (Schmarfendorff); Tomasz 6 ł. na polach Tchorzna (Thören – K); Henryk 32 ł. w Kurzycku (K).

**Tischbergk** 1572 > Dischbergk.

\***Tobel** — c) Veit starosta Drezdenka 9 ł. w Płonnie (M), od 1580 roku ma owczarnię i przysiółek na opuszczonych polach Golejewa (Herzfelde) (M).

**Uchtenhagen** — ród staromarchijski znad rzeki Uchte; w księstwie pomorskim (gdzie wieś Uchtenhagen 1324, dziś Krzywnica k. Stargardu) 1243, w Cedyni przed 1344, w Santoku 1335, Boleszkowicach 1337, Barnówku przed 1347, Orzechowie 1349, od ok. 1351 roku w rejonie Oderbergu posiada tzw. Insel Neuenhagen w zakolu Odry k. Cedyni, zaliczanym do Nowej Marchii (dziś RFN); a) Wolf z Neuenhagen i innych dóbr – 4; c) w Neuenhagen 15,5 ł., część opuszczonych pól Łysogórek (K), 2 ł. w Starym Objezierzu (K).

**Vogt/Voigt/Vaget** — drobna rodzina rycerska z okolic Ińska z główną siedzibą w „Sadłowie” (Sattelbergk, wieś znana od XV w., Sadelberg 1944, między Chociwlem i Ińskiem; miejscowość nie otrzymała urzędowej nazwy polskiej, zwyczajowo zwana Sątysz II); a) Henryk z „Sadłowa” lennik Wedłów (A) –  $\frac{1}{2}$ ; c) dziedzice Henryka 6 ł. w „Sadłowie”.

**Völtzkow/Veltzkow** — ród przybył przez Meklemburgię (1231), Pomorze w XIII w. do ziemi świdwińskiej, dając początek wsi Wilczkowo (Völtzkow); w Kluczkowie (1337), Międzyrzeczu (1499); a) ze wsi Wilczkowo (Völtzkow) (S) – 2; b) Krzysztof, Piotr, Maurycy, Hans bracia, ich kuzyn Marcin (z Wilczkowa); c) Michał 3 ł. w Świdwinie (S), w Wilczkowie 1,5 ł., Piotr 1,5 ł. tamże, a razem tamże  $6\frac{2}{3}$  ł.

**Vorhauer** — ród dziedzicznych sołtysów miasta Recz od końca XIII w., potem w okolicy Dobiegniewa (opuszczona potem wieś Rulofsdorf, Rulsdorf 1350, Osiek 1499) i w Dobiegniewie (1460); a) – 4; b) Joachim, Paweł i ich małoletni bracia Kurt, Andrzej, Bartłomiej i Hartwig (Młodszy) oraz małoletni bracia Daniel i Tomasz, synowie Tomasza Starszego; Henryk (starosta domeny w Dębnie 1568–1569), syn Tomasza Młodszego, na Dobiegniewie (F) i Osieku (F); c) Hartwig Młodszy w Osieku 3,5 od chłopów kupione, z braćmi 7,5 ł., wdowa Andresa 4 ł. tamże, Barthel z bratem, starostą domeny w Cedyni 12 ł. w Osieku, Henryk 6 ł. tamże, w 1588 roku wdowa po Krzysztofie ma tamże 1 ł. b. k.

**Waldow** – ród z marchii miśnieńskiej (1254) i Łużyc, w ziemi lubuskiej (1350) z ośrodkiem w Lubniewicach, od 1485 roku na brandenburskich od 1478 roku Pełczycach i okolicy (Bolewice, Chrapowo, Krzynka, Niesporowice); a) z miasteczka Pełczyce – 4, z tytułu nowo założonych wsi – 1, z tytułu powierzonej administracji dobrami cysterek pełczyckich (Żydowo, Równo, część Jagowa, Płotna z młynem w Kukadle, Boguszyn – 3 (jednak w  $\frac{1}{2}$  w powinność należy do Wincentego, w połowie do Veita v. Tobel); b) Krzysztof i Wolf, synowie Kaspara; Kaspar i Bastian, synowie Hansa; Jerzy (starosta pełczycki 1569), Viviantz, Hans, Hieronim i Kaspar, synowie Macieja, wszyscy z Pełczyc; c) 23 ł. na polach Pełczyc (M), tamże Wincenty

w 1580 roku nabył od agromieszczan 5 ł., które po jego śmierci miał brat Jerzy; wraz z Hieronimem mieli też 2 ł. w Równem (w 1588 roku już 11 ł. b. k.), 4 ł. w Krzynkach (M) i 7 ł. w Przywodziu, enklawie brandenburskiej w księstwie pomorskim (dziś gm. Przelewice).

**Wedel** — wielki ród przybyły z Holsztynu do ziemi stargardzkiej przed 1268 rokiem z ośrodkiem w Krępcewie, Krzywnicy, Chociwlu, Mielnie, potem też w Nowej Marchii w licznych ośrodkach zamkowo-miejskich (Korytowo k. Choszczna, Drawno z Puszcą nad Drawą po 1268, Złocieniec, Tuczno, Mirosławiec po 1296, Świdwin 1319-1384, Ińsko, Recz po 1350, także w ziemi chojeńskiej (Krajnik, Czartoryja k. Chojny); a) Stanisław i Krzysztof dziedzice Matzke z Tuczna (w Polsce) z tytułu folwarku i owczarni w Próchnowie – 2, z Ińska – 5 (do których zobowiązani ich lennicy Rode, Voigt, Schmiedeberg, Stucko, Beneckendorff), z Recza i przyległości – 5, z Mielna, Chociwla i Krzywnicy – 9, Joachima dziedzice dóbr poklasztornych (franciszkańskich) w Drawsku – 1; z Drawna – 9 (w tym z Drawna oraz wsi Barnimie, Jaworze, Dębsko – 5, Jerzy z Radęcina –1, Rüdiger z nowych wsi Dominikowo i Brzeziny z owczarniami – 2, ich lennicy z Sadowa i Płociczna –1); b) Dionizy i Marcin komtur joannitów w Swobnicy na Pomorzu, synowie Ottona; Otto, Valtin i Valtin, Valtina i komtura Joachima bratankowie; Gotfryd, Fryderyk i Zygmunt, Wolf, Viviantza syna synowie, Ryszard, Magnus, Aleksander i Daniel, synowie Melchiora; Bastian, Zygmunt, Viviantz i Wolf, synowie Hansa; Wedig, Joachima syna Wedigena syn, kuzyni i bracia z Krzywnicy i Mielna; małoletni Zygmunt i Ryszard, Hasso i Lippold, synowie Kurta; Joachim, syn Ottona; Kaspar, Joachim, Achatius i Jerzy, synowie Jerzego z Krępcewa (na Pomorzu); Joachim z Drawska, syn Joachima; Joachim i Maurycy, synowie (zmarłego przed 1567) Ewalda (na części Recza, Suliborza i Ślutowie według podziału dóbr w 1567 roku); Joachim, syn (zmarłego przed 1567) Hansa (na części Ińska, Suliborza, Pomieniu i Czertyniu według aktu podziałowego z 1567); Val(en)tin (na Poźrzadle i części Stradzewa od 1567) i Veit (w części Ińska i Nętkowie od 1567), synowie Wawrzyńca; Kaspar, Cyrus i Krzysztof, synowie Krzysztofa z (części) Ińska i Recza (części Stradzewa i Głębokiego od 1567)<sup>36</sup>; Matzke, syn Stanisława z Tuczna, Rüdiger z Drawna do wspólnej ręki; Krzysztof i Hans bracia, Viviantz z Sowna (Zowen),  $\frac{1}{2}$  Tarnawy Rzepińskiej w ziemi torzymskiej; c) Rüdiger z Drawna (w 1572 roku na polach miasta 22 ł.), 8 ł. w Korytowie, 2 ł. w Płocicznie nabyte od Zadowów; założył w 1568 roku Niemieńsko (16,5 ł.) i „Nową Owczarnię” (Neu Schäferei) na polach miasta; w 1570 roku

<sup>36</sup>O dobrach Wedłów z Recza i Ińska w tym czasie zob. E. H. U t k e, *Der Teilungsvertrag der Gebrüder und Vettern von Wedel auf Nörenberg und Reetz über ihre Heide und Fischerei vom 30. Oktober 1567*, „Grenzmärkische Heimatblätter” 1940, nr 16, s. 300 n.



przysiółek Roßcin (Röstenberg) (A) na polach Drawna, w 1571 roku Brzeziny (A) b. k. (13 ł.), w 1579 roku Nową Korytnicę w której 11 chłopów po 2 ł. i 9 zagrodników, Sitno (Zietenfier) (A), w 1584 roku Nową Studnicę, w 1587 roku Miradz (32 chłopów i 4 zagrodników); Veit z Ińska 5 ł. w Ińsku, 8 ł. b. k. od 1564 roku, dołączone do majątku w Nętkowie, w 1573 roku założył przysiółek Włókna na 16,5 ł., w 1585 roku przysiółek Przęslica (Sponbrügge); Kaspar od 1572 roku 6 ł. w Nętkowie, z nieletnim bratem 3 ł. w Ińsku; siostra Veita 2 ł., Joachim 6,5 ł. w Ińsku, od 1580 posiadał nowy przysiółek Gross Rohrpful (16,5 ł.)<sup>37</sup>; Kaspar z Recza i Ińska dalsze 18 ł. w Głębokiem, w tym 10 w 1572 roku nabyte od chłopów pogorzalców i 8 od margrabiego Jana kupione; 9 ł. w Stradzewie nabyte przez ojca Krzysztofa w 1547 roku; z nieletnimi braćmi 10 ł. w Reczu w 1578 roku; założył wieś Radowo (Wedelsdorf); Ernest ze Spiegel<sup>38</sup> w 1587 roku założył b. k. przysiółek Czartowo (Grützort) z owczarnią (8,5 ł.), posiada w 1588 roku Pełknicę (Rahnwerder) założoną w 1580 roku przez ojca (5,5 ł.); wdowa po Maurycym 11 ł. w Słutowie (A) b. k., 6 ł. w Reczu, 9 ł. w Suliborzu, Joachim tamże 3 ł., 10 ł. w Czertyniu (A), w tym 6 ł., które w 1547 roku ojciec Hans Starszy nabył, 2 ł. on sam w 1573 roku; Valtin (zarządca domeny w Bierzwniku 1571) od 1570 roku 8 ł. w Stradzewie, od 1561 roku b. k. 10 ł. w Pożrzadle (Kl. Spiegel); Adam, Bernt i Stefan z Suliborza w 1584 roku założyli przysiółek Klein Rohrpful (bliżej nieznany gdzieś w rejonie Czertynia); Joachim 8 ł. w Drawsku (D), do czego dołączył w 1583 roku 2 ł.; 8 ł. od 1565 roku b. k. w Zarańsku (D), 8 ł. w Pomieniu (A); Fryderyk z Cieszyna (łobeskiego w księstwie pomorskim) 4 ł. w Lublinie k. Chociwła (D), Magnus opuszczone od 1568 roku 9 ł. w Kamiennym Moście k. Chociwła (D); Antoni część pól Radunia (A).

**Wenden** wcześniej **de Slavia** — ród może z księstwa brunszwickiego, w Brandenburgii (1291), w Nowej Marchii przed 1319 r., w ziemi strzeleckiej 1321 (Słonowo 1318, Danków do 1351), potem w myśliborskiej (Nowogródek 1454); a) Krzysztof, syn Guntera; c) tenże 10 ł. w Nowogródku (M), jego matka 3 ł. tamże.

<sup>37</sup>Między Miałką i Czertyniem (D). Przysiółek zlikwidowany po 1895 r., zob. W. Schumacher, *Der ehemals neumärkische Teil des Kreises Saatzig*, „Monatsblätter” (Stettin) 1940, s. 81.

<sup>38</sup>Gdzieś k. Pożrzadła Wielkiego (D), pozostałością wsi, jak się obecnie wydaje, były Pożrzadelskie Lasy, (Gross) Spiegelsche Heide na północ od Pożrzadła wokół jeziora Wielkie Dębno w XVIII–XX w. (*Der Landkreis Dramburg: Eine Dokumentation*, wyd. v. K. Ruprecht, (Hamburg?) 1976, s. 170; Heimatkalender f. d. Kreis Dramburg 1937, s. 98; także karczma „Spiegelsche Krug” w XVIII w. (F. W. A. Brätting, *Statistisch-topographische Beschreibung der gesamten Mark Brandenburg*, Berlin 1809, t. III, s. 242) czy most i osada Spiegelsche Brücke w XVIII w. koło wsi Konotop (A. F. Büsching, *Vollständige Topographie der Mark Brandenburg*, Berlin 1775, s. 267).

**Wensdorff** Hans starosta domeny w Reczu (1569)<sup>39</sup>.

**Werbelow** — ród ziemi chojeńskiej (1402) w Bielinie (1451), Stołpku (do 1452), Wysokiej, Mieszkowicach (1589); a) Krzysztof – 2; b) Krzysztof, Joachim i Baltazar, synowie Krzysztofa z Wysokiej (K), Krzysztof z Czachowa (K), Asmus i Zachariasz, synowie Piotra z Bielina (K), Ignacy i Krzysztof, synowie Jurgena z Bielina, Melchior i Otto, synowie Szymona, Baltazar, syn Kunona, wszyscy z Bielina; c) Asmus 5,5 ł. w Bielinie (K), 4 ł. tamże z Zachariaszem od 1581 roku b. k., Ignacy z Czachowa 4 ł. tamże, w Bielinie 5,5 ł. kupione w 1574 roku i 2 ł. od 1579 roku b. k., Baltazar 6,5 ł. i 2 ł. od 1578 roku b. k. tamże; Melchior 2 ł. tamże wykupione w 1568 i 3 ł. od 1576 roku b. k.; Krzysztof 4 ł. w Czachowie od 1562 roku, 5,5 ł. w Chelmie (K), w tym 4 ł. od 1570, w Wysokiej (K) z matką i braćmi po ojcu 18 ł., ponadto 10 ł., w tym 4 ł. z bratem Joachimem.

**Werben** — ród staromarchijski (1225), w ziemi lubuskiej (1257), gorzowskiej (Kłodawa 1337), potem w Trzcińsku (1447) i okolicy (Gogolice (1463, Chełm 1498); b) Jakub, syn Betkina (G, może jednak z Trzcińska i okolic – K).

**dem Wolde/Walde**, wcześniej **de Silva** — ród z Westfalii (1219), w Meklemburgii (1284), na Pomorzu (1289), albo z ziemi chełmińskiej i Krajny (tu Wałdowo), gdzie w XIII w. jako Wałdowscy, po 1319 roku w części dóbr zamkowych Złocieńca (Falkenburg), od XV w. w Polsce zwani Koprzywnickimi (od Koprzywna); a) Franciszek z Żabinka (D) – 1; b) bracia Marcin, Franciszek z Żabina (D) i Żabinka; c) (błędnie jako von Waldow!) Marcin 5 ł. w Borujsku (Z), w tym 3 w 1571 roku dołączone b. k. do majątku; 9 ł. w Żabinie, 1 ł. w Żabinku, 1,5 ł. w Springfield (Z); Franciszek 9 ł. i 2 chłopskie w Żabinku b. k. od 1571 roku.

**Wopersnow** > Wupersnow.

**Wreech** — ród ziemi myśluborskiej od 1278 roku (Rychnów, Sulimierz 1436, Głazów, Dzikowo, Giżyn 1491), także w strzeleckiej (Buszów 1491); a) – 3; b) Joachim na Buszowie (F); c) wdowa po Marxie (Markusie) 10 ł. w Sulimierzu (M) (zapewne więc te 10 ł. w 1588 roku ma b. k. Andres – jej syn?); wdowa po Joachimie 1 ł. i 3 ł. plebańskie w Mielnie (M); tamże w 1588 roku Fryderyk 7 ł. b. k.; Joachim z Buszowa (F) ma część pól Bobrówka (F) oraz opuszczone pola (35 morgów) Dörrenfelde (F. zob. pod Möhlen).

**Wopersnow/Wopersnow** — ród w ziemi świdwińskiej z Oparzna (Wopersnow), Nielepu (1348), Łąkowa (1488); a) Henryk i Fritz z Oparzna (Wopersnow) (S) – 2; b) Henning nieobecny; jego lenno ma Antoni v. Klemptzow; c) Fritz w Oparznie 4 ł. b. k., Adrian tamże 6,5 ł.

<sup>39</sup> *Regesta*, s. 418.

**Zadow** — drobny ród rycerski we wschodniej połaci Nowej Marchii zależny od Wedłów z Mirosławca, w Sadowie (Szadow, Zadow), Płocicznie, także w ziemi strzeleckiej (Kolsk 1402, Chomętowo 1413); a) z łanów w Suchowie (D) i Sadowie (D) – 1; c) Joachim 6 ł. i plebański w Płocicznie, Mathis i Dionizy po 8 ł. i łanie plebańskim tamże.

[**der Zinne** — ród pomorski we wsiach pod Stargardem i w ziemi pyrzyckiej (XV–XVI w.), na początku XVI w. też w ziemi choszczeńskiej (Granowo przed 1504) i chojeńskiej (Czachów 1511)].

**Zinnitz/Zinnewitz** — ród mało znany w ziemi gorzowskiej (Gralewo 1337); a) – 1; b) Achim z dwoma synami z Dzieduszyc (G); c) tenże (Joachim) 10 ł. tamże, w 1588 roku, Wolf tamże 3 ł.

Indeks miejscowości wymienionych w zestawieniu rodów rycerskich

Babin (K) – Marwitz, Osten  
 Baczyna (G) – Horcker, Marwitz  
 Barnimie (A) – Wedel  
 Barnkowo (K) – Plötz, Sack  
 Barnówko (K) – Kuhmeise, Morner, Uchtenhagen  
 Batowo (M) – Dossow, Liebenthal  
 Bełtno (S) – Rutze  
 Berkanowo (S) – Meseritz, Rüchel, Scharn  
 Białęgi (K) – Ellingen, Sydow  
 Bielin (K) – Schöning, Steinbeck, Werbelow  
 Bierzwnik (A) – Bornstedt  
 Blocksdorf (A) – Block  
 Blockhagen (A) – Block, Borcke, Eickstedt, Rohwedel  
 Błeszyn (K) – Sack  
 Bobrowo (Z) – Dieterdt  
 Bobrówko (F) – Platow, Sanitz, Wreech  
 Boguszyny (Pomorze) – Waldow  
 Boleszkowice (K) – Bone, Sydow, Uchtenhagen  
 Bolewice (M) – Waldow  
 Borne (D) – Borne  
 Borujsko (D) – Wolde (Koprzywnicki)  
 „Brewitz” (K koło Trzcińska) – Dossow  
 Broczyno (wałeckie) – Goltz  
 Bronikowo (wałeckie, wtedy brandenburska enklawa w Polsce) – Anklam  
 Bronowice (F) – Bone, Bornstedt, Sack, Sanitz  
 „Brunckow” (M) – Runge  
 Brwice (K) – Plötz, Sack, Sydow  
 Brzeziny (A) – Wedel  
 Brzeźno (S) – Brie4sen  
 Brzoza (F) – Block, Friedeborn, Möhlen, Sanitz  
 Buszów (F) – Wreech  
 Bylice (M) – Schack, Steinwehr

„Carpzow” (D) – Lentzen  
Cedynia (K) – Uchtenhagen, Vorhauer  
Chełm (Górny, Dolny) (K) – Plötz, Werbelow, Wenden  
Chelpa (A) – Beneckendorff  
Chłopowo (M) – Damnitz  
Chociwel (Pomorze) – Wedel  
Chomętowo (F) – Birkholz, Brand, Kremptzow, Papstein, Zadow (Czado)  
Choszczno (A) – Arnswalde, Beneckendorff, Blankensee, Dieterdt, Kruse, Rohwedel  
Chrapowo (M) – Waldow  
Chróścik (G) – Horker  
Ciechnowo (S) – Leckow  
Cieszyno (S) – Leckow  
Cieszyno (Pomorze) – Wedel  
Czachów (K) – Bröcker (Bruker), Plötz, Schönebeck, Schöning, Sydow, Werbelow, Zinne  
Czartoryja (K) – Wedel  
Czartowo (D) – Wedel  
Czelin (K) – Morner  
Czerników (M) – Damnitz, Strauss  
Czertyń (D) – Wedel  
Czólnów (M) – Kienitz  
Dalsze (M) – Strauss  
Danków (F) – Papstein, Wenden  
Dąbie (Pomorze) – Osten  
Dąbroszyn (G) – Schönebeck  
„Dąbrowa” (Damerow) (M) – Strauss  
Derczewo (M) – Brederlow, Burgsdorf  
Dębsko (D) – Güntersberg, Wedel  
Długie (F) – Natzmer  
Dłusko (D) – Sukow  
Dobiegiew (F) – Bone, Borne, Falbe, Kremptzow, Lode, Steinwehr, Vorhauer  
Dobropole (Pomorze) – Steinwehr  
Dobropole (K) – Sydow  
Dolsk (M) – Schönebeck  
Dołgie (D) – Borne  
Dominikowo(A) – Wedel  
„Dorrenfelde” (Sarnowo) (F) – Möhlen, Wreech  
Drawno (A) – Wedel  
Drawsko – Goltz, Wedel  
Drezdenko (F) – Beneckendorff, Osten, Töbel  
Dyszno (M) – Kuhmeise, Schönebeck  
Dzieduszyce (G) – Strauss, Zinnitz  
Dziedzice (M) – Runge, Schöning, Steinwehr  
Dzikowo (M) – Runge, Wreech  
Dzikówko (M) – Runge  
Gardzko (F) – Möhlen, Retzin  
Garnowo (K) – Plötz  
Gądno (K) – Schönebeck  
Gilów (F) – Bornstedt  
Ginawa (D) – Borne, Briesen

Giżyn (M) – Belling, Wreech  
Głębokie (A) – Wedel  
Głazów (M) – Horker, Wreech  
Gogolice (K) – Sydow, Werben  
Golczew (K) – Osten  
Golejewo (M) – Töbel  
Golenice (M) – Osten  
Goszków (K) – Ellingen, Plötz, Sydow  
Goszkówek (K) – Schöning  
Góralice (K) – Bröcker (Bruker), Sydow  
Górzno (A) – Kremptzow, Retzin  
Grabowo (K) – Schöning  
Gralewo (G) – Marwitz, Ruff, Rüllicke, Schöning, Zinnitz  
Granowo (A) – Billerbeck, Zinne  
Gronowo (D) – Schmiedeberg  
„Gruse” (M) – Burgsdorf  
Grzymiradz (K) – Marwitz  
Gudowo (D) – Anklam  
Ińsko (D) – Wedel  
Jagow (Pomorze) – Waldow  
Jakobsdorf (A) – Osten  
Janczewo (G) – Platow, Ruffe, Strauss  
Janikowo (D) – Borcke, Goltz, Schmiedeberg  
Jaworze (D) – Wedel  
Jenin (G) – Marwitz  
Jesionowo (Pomorze) – Runge  
Jezioraki (wałeckie) – Retzin  
Kaleńsko (Z) – Goltz  
Kalisz Pom. (D) – Güntersberg, Kenstel  
Kamienny Jaz (Pomorze) – Schönebeck  
Kamienny Most (D) – Wedel  
Kamień Wielki (G) – Damnitz, Schönebeck, Sydow  
Kartlewo (S) – Scharn  
Karwice (D) – Lentzen  
„Kerchen” (D) – Goltz  
Kielpino (A) – Güntersberg, Liebenow  
Kierzków (M) – Burgsdorf, Osten, Schönebeck  
Kinice (M) – Kienitz  
Klepczewo (S) – Klemptzow, Kremtzow, Leckow  
Klepicz (K) – Doberkow, Sack  
Kluczkowo (S) – Völtzkow, Meseritz  
Klącko (D) – Borne  
Kłodawa (G) – Marwitz, Werben  
Kłodzino (S) – Leckow  
Kłósów (K) – Morner  
Kolsk (A) – Bornstedt, Kremptzow, Sanitz, Zadow  
Kołki (A) – Osten  
Konotop (D) – Goltz  
Korytowo (A) – Goltz, Wedel

Kosobudy (D) – Anklam, Birkholz, Goltz  
Kostrzynek (K) – Bornstedt  
Koszanowo (S) – Briesen  
Kowanowo (S) – Rutze  
Krajnik Górny, Dolny (K) – Schöning, Strauss, Wedel  
Krasne (M) – Dossow, Liebenthal, Schöning  
Kraśnik (A) – Güntersberg, Liebenow  
Krępa (A) – Flatow  
Krępczewo (Pomorze) – Wedel  
Krosino (S) – Scharn  
Kruszwin (M) – Burgsdorf, Strauss  
Krzecko (S) – Briesen  
Krzęcin (A) – Rohwedel  
Krzemlin (M) – Belling  
Krzęcin (A) – Borcke, Eickstedt, Hagen  
Krzymów (K) – Ellingen, Plötz, Schöning, Strauss, Sydow  
Krzynka (M) – Waldow  
Krzywnica (Pomorze) – Wedel  
Kunowo (S) – Leckow  
Kurzycko (K) – Dischbergk, Sydow  
Latowice (G) – Marwitz  
Lekowo (S) – Leckow, Scharn  
Licheń (F) – Billerbeck, Möhlen, Papstein, Sanitz  
Linowno (D) – Kenstel  
Linowko (D) – Mellentin  
Lipie Góry (F) – Papstein, Rostin  
Lisie Pole (Pomorze) – Steinbeck  
Lubicz (F) – Birkholz, Bone, Brand, Schöning  
Lubiechów Dolny, Górny (K) – Block, Schöning  
Lubieniów (A) – Beneckendorff, Güntersberg, Liebenow  
Lublino (D) – Schmiedeberg  
Lubieszewo (D) – Güntersberg, Retzin  
Lubniewice (lubuskie) – Waldow  
Lubno (G) – Strauss  
Łabędzie (S) – Koppe (Labentz), Liebenthal, Scharn  
Łąkowo (S) – Leckow, Wopersnow  
Łobez (Pomorze) – Borcke  
Ługi (F) – Bornstedt, Falbe, Natzmer  
Łysogórki (K) – Doberkow, Schönebeck  
Machliny (wałeckie) – Goltz  
Marwice (G) – Marwitz  
„Mertz” (w ziemi lubuskiej) – Burgsdorf  
Mętno (K) – Balck, Plötz, Schwarzenholz  
Miałka (D) – Schmiedeberg  
Mielenko (D) – Goltz, Möhlen  
Mielęcín (M) – Burgsdorf, Mellentin  
Mielno (Pyrzyckie) – Wedel, Wreech  
Mierzęcín (F) – Gramme  
Mieszkowice (K) – Sydow, Werbelow

---

Międzyrzecz (S) – Meseritz  
Miradz (A) – Wedel  
Miroslawiec (walecki) – Wedel  
Mirowo (K) – Sack  
„Modross” (w ziemi lubuskiej) – Burgsdorf  
Moryń (K) – Doberkow, Schönebeck  
Mostkowo (M) – Horcker, Retzin, Schöning  
Myśluborki (Pomorze) – Steinwehr  
Myśluborzyce (M) – Stöhr  
Myślubórz (M) – Birkholz  
Naćmierz (Pomorze) – Meseritz  
Narost (K) – Stöhr  
Nawrocko (M) – Strauss  
Neuenhagen (K, dziś Niemcy) – Uchtenhagen  
Nętkowo (A) – Wedel  
Nielep (S) – Leckow, Wopersnow  
Niemieńsko (A) – Wedel  
Nienhof (K) – Dossow  
Niesporowice (M) – Waldow  
Nowa Korytnica (A) – Wedel  
Nowa Studnica (A) – Wedel  
Nowielin (M) – Hagen  
Nowogródek (M) – Liebenthal, Wenden  
Nowy Klukom (A) – Beneckendorff, Blankensee  
Nowy Łowicz (D) – Güntersberg, Lode  
Ogardy (F) – Bornstedt, Natzmer, Papstein  
Oleszno (D) – Goltz  
Oparzno (S) – Kremptzow, Leckow, Wopersnow  
Orzechów (K) – Sack, Schönebeck, Schöning, Uchtenhagen  
Osiek (D) – Horn  
Osiek (F) – Brand, Löben, Vorhauer  
Ostrowiec (F) – Lode  
Ostrowiec (D) – Horn  
Ostrowiec (M) – Kuhmeise, Schönebeck  
Otanów (M) – Burgsdorf, Kienitz  
„Panneckel” (K) – Sydow  
„Peden” (?) – Strauss  
Pełczyce (M) – Rüllicke, Waldow  
Pełknica (D) – Wedel  
Piasecznik (Pomorze) – Güntersberg  
Piaseczno (K) – Dossow  
Piecnik (walecki, wtedy brandenburska enklawa w Polsce) – Anklam, Güntersberg  
Pielice (F) – Bornstedt  
Płociczno (A) – Wedel, Zadow  
Płotno (Pomorze) – Waldow  
Płoty (Pomorze) – Osten  
Pniów (M) – Strauss  
Podeltzig (w ziemi lubuskiej) – Burgsdorf  
Pomień (A) – Wedel

Poórzadło (D) – Arnswalde, Wedel  
Prochnowo (wałeckie) – Wedel  
Przekolno (M) – Brederlow  
Przelewice (Pomorze) – Schack  
Przęslica (D) – Wedel  
Przybysław (S) – Leckow  
Przydarłów (Pomorze) – Brederlow  
Przyjezierze (K) – Block, Sack  
Przytoń (D) – Borne  
Przywodzie (Pomorze) – Waldow  
Pstrowice (M) – Dossow, Liebenthal  
Radęcin (A) – Falbe, Wedel  
Radowo (D) – Wedel  
Raduń (A) – Hagen, Wedel  
Raduń (K) – Sack, Schönebeck  
Rakowo (A) – Goltz, Rohwedel  
Renice (M) – Liebenthal  
Recz (A) – Vorhauer, Wensdorff, Wedel  
Gross, Klein Rohrpul (D) – Wedel  
Roścín (M) – Damnitz, Rostin  
Roscin (A) – Wedel  
Rów (M) – Osten  
Równno (M) – Waldow  
Różanki (G) – Strauss  
Rózańsko (M) – Schönebeck  
Roźnowo (Pomorze) – Steinwehr  
Rulsdorf (F) – Vorhauer  
Runowo (D) – Rode  
Rusinowo (S) – Borcke, Meseritz, Rutze  
Rychnow (M) – Runge, Wreech  
Rydzewo (S) – Rutze  
Rzecko (A) – Güntersberg, Liebenow  
Rzepczyno (S) – Rutze  
Rzepowo (Z) – Goltz  
„Sadłowo” (Sadelberg, dziś Sątyrz) – Vogt  
Sadowo (A) – Wedel, Zadow  
Santocko (G) – Horker  
Santok (G) – Marwitz, Platow, Ruffe, Rüllicke, Strauss, Uchtenhagen  
Sarniki (M) – Flatow  
Sarnowo (F) >Dorrenfeld  
Sątyrz >„Sadłowo”  
Siecino (Z) – Schlichting  
Siemczyno (Z) – Goltz  
Sitno (A) – Wedel  
Sitno (K) – Sack, Sydow  
Sitno (M) – Burgsdorf  
„Sitz” (Pomorze) – Güntersberg  
Sławęcín (A) – Blankensee, Güntersberg  
Skrzynka (M) – Burgsdorf



Słonowice (S) – Borcke, Briesen, Meseritz  
Słonowo (F) – Natzmer, Osten, Wenden  
Słowieńsko (S) – Blankenburg, Scharn  
Słowin (A) – Falbe, Sanitz  
Słutowo (A) – Wedel  
Smolnica (K) – Damnitz, Liebenthal, Marwitz  
Sobiemirowo (S) – Blankenburg  
Sokólsko (F) – Sanitz  
Sowno (lubuskie) – Wedel  
„Spiegel” (D) – Wedel  
„Springfeld” (D) – Güntersberg, Wolde  
Stanowice (G) – Marwitz  
Stare Objezierze (K) – Uchtenhagen  
Stare Polichno (G) – Platow, Rüllicke  
Stare Resko (S) – Koppe  
Stary Klukom (A) – Beneckendorff, Eickstedt, Rohwedel  
Starzyn (Pomorze) – Mellentin  
Stawno (D) – Anklam, Kenstel  
Stoki (K) – Sack, Schwarzenholz, Sydow?  
Stołeczna (K) – Ellingen, Sydow  
Stołpek (K) – Steinbeck, Werbelow  
Storkowo (D) – Schmiedeberg  
Stradzewo (A) – Wedel  
Strąpie (M) – Runge  
Strzmielo (Pomorze) – Borcke  
Studnica (D) – Borne  
Suchów (D) – Güntersberg, Zadow  
Sulibórz (A) – Güntersberg, Wedel  
Sulimierz (M) – Hagen, Horcker, Liebenthal, Schönebeck, Schöning, Wreech  
Sypniewo (Krajna) – Runge (Sypniewscy)  
Szczytniki (Z) – Horn  
Ścienne (D) – Petersdorf, Schmiedeberg  
Świdwin (S) – Natzmer, Völtzkow, Wedel  
Święciechów (A) – Friedeberg, Friedeborn, Liebenow  
Tarnawa (lubuska) – Wedel  
Tarnowo (G) – Schönebeck  
Tchórzno (K) – Sydow  
Troszyn (K) – Sydow  
Trzczańsko (K) – Runge, Werben  
Tuczno (F) – Schöning  
Tuczno (wałeczek) – Wedel  
„Venszdorf” >Kurzycko (K) ?  
Wapnica (Pomorze) – Güntersberg  
Wardyn (A) – Beneckendorff  
Warnice (K) – Osten  
Warniki (G) – Schönebeck  
Warszyn (Pomorze) – Brederlow  
Wawrów (G) – Horcker, Marwitz, Ruffe, Strauss  
Wicin (K) – Morner, Sydow

Widuchowa (Pomorze, częściowo w Nowej Marchii) – Steinwehr  
Wielisławice (F) – Sanitz  
Wieprzyce (G) – Marwitz  
Wierzchlas (K) – Sydow  
Wierzchowo (Z) – Horn  
Więclaw (S) – Klemptzow  
Wilczkowo (S) – Völtzkow  
Winniki (D) – Rode  
Witnica (K) – Sack, Strauss  
Włókna (D) – Wedel  
Wojcieszyce (G) – Ruffe, Strauss  
Woliczno (D) – Borne, Briesen, Goltz  
Wołogoszcz (F) – Bornstedt, Falbe  
Worowo (Pomorze) – Borcke, Goltz  
Wysoka (G) – Marwitz, Ruffe, Sydow  
Wysoka (K) – Sydow, Werbelow  
Zarańsko (D) – Birkholz, Borcke, Wedel  
Zatoń Dolna (K) – Strauss  
Ząbrowo (S) – Borcke, Kremptzow, Rüchel, Scharn  
Zielin (K) – Marwitz, Sydow  
Ziemomyśl (Pomorze) – Blankensee  
Ziemsko (D) – Borne  
Złocieniec (Z) – Borcke, Kruse, Wedel, Wolde (Koprzywnicki)  
Złotów (wałcki) – Flatow  
Żabicko (F) – Natzmer, Sanitz  
Żabin (D) – Güntersberg, Kenstel, Wolde  
Żabinek (D) – Kenstel, Wolde (Koprzywnicki)  
Żabów (Pomorze) – Plötz  
Żelechowo (Pomorze) – Steinwehr  
Żelichów (K) – Block  
Żeńsko (A) – Hagen  
Żółte (D) – Birkholz, Borne, Horn  
Żydowo (M) – Waldow

Edward Rymar

**RITTERTUM DER NEUMARK IN DER ZEIT  
DES MARKGRAFEN JOHANN VON KÜSTRIN**

*Zusammenfassung*

Der Beitrag besteht aus zwei Teilen. Der Gegenstand des ersten Teils ist der Abriß der Verhältnisse des Brandenburger Markgrafen Johann von Küstrin, der 1535–1571 die Neumark mit dem Rittertum, insbesondere dem Johanniterorden im Laufe der Säkularisation der kirchlichen Güter regierte, die nach der Reformation mit einem Konflikt mit seinem langjährigen Favoriten, Komtur aus Sonnenburg (Słońsk), Franz von Neumann endete. Im Rahmen der Revindikation und des Schaffens großen staatlichen Eigentums – manchmal den Widerstand der Ritterhäuser mit Waffengewalt brechend – vergrößerte der Markgraf den Wirkungsbereich der Ämter. Als Beispiel kann hier ein Steuerkonflikt mit der Familie von Borcke aus Falkenburg (Złocieniec) dienen.

Im zweiten Teil wurden auf Grund der Matrikeln und der Lehnsinventuren (aus den Jahren 1565, 1571 und 1588) die ritterlichen Häuser und ihr Besitz in den letzten Jahren der Herrschaft des Markgrafen und zugleich am Anfang der neuzeitlichen Epoche alphabetisch zusammengestellt. Ohne es dokumentiert zu haben, wies man auch auf die Urkunden hin, die von der Anwesenheit des Hauses in der Neumark zeugen. Der Autor nutzte in diesem Fall die eigene volle Dokumentation des neumärkischen Rittertums im Mittelalter, die bald veröffentlicht werden soll.